

Barncentrerad videoobservation

- **en modell för observation av barns samspel**

Charlotta Eksten

Jenni Haglund

Hanna Kytöläinen

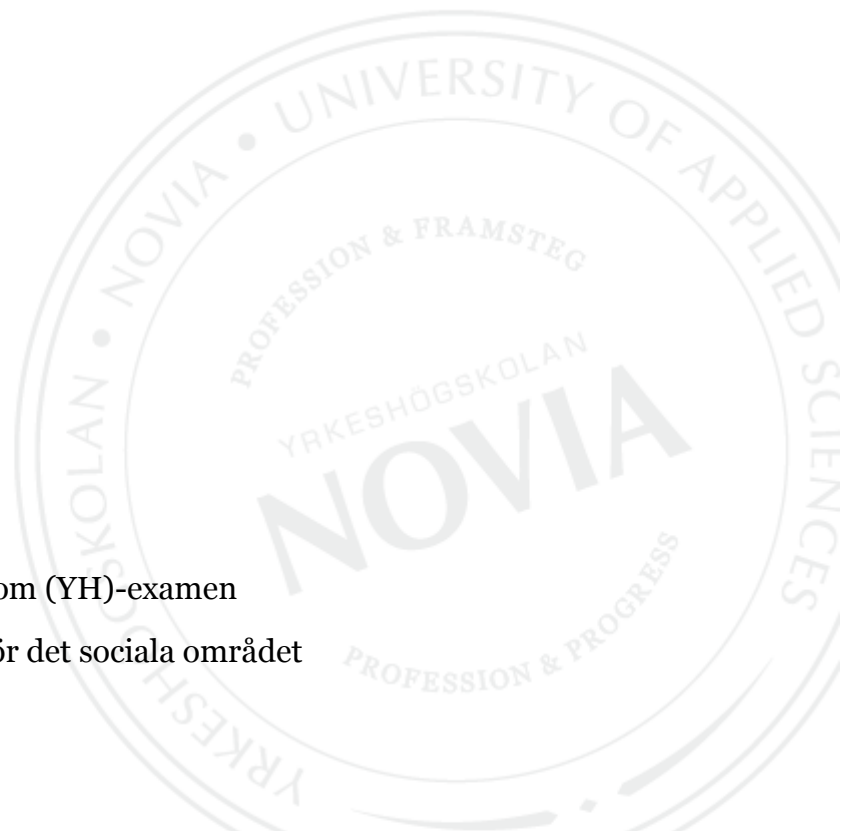
Sabina Rönnberg

Maria Sinclair

Examensarbete för socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Åbo 2012

EXAMENSARBETE

Författare: Charlotta Eksten, Jenni Haglund, Hanna Kytöläinen, Sabina Rönnberg och Maria Sinclair

Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Åbo

Inriktning/alternativ/Fördjupning: Socialpedagogiskt arbete med barn

Handledare: Gunilla Björklund, Susanne Davidsson och Eva Juslin

Titel: Barncentrerad videoobservation – en modell för observation av barns samspel

Datum 26.9.2012

Sidantal 37

Bilagor 1

Sammanfattning

Detta examensarbete har gjorts inom projektet "Det resilienta barnet". Projektets mål är att utveckla resursförstärkande modeller, metoder och material för daghem. Examensarbetets syfte är att utveckla en barncentrerad observationsmodell för att observera barns samspel på daghem. Frågeställningarna som arbetet utgår ifrån är: "Hur samspelar barn i den fria leken?", "Hur beaktas barns perspektiv i videoobservationen?" och "Vilka delar av det positiva samspelet är viktiga att lyfta fram tillsammans med barnen?".

Metoden för observationsmodellen är videofilmning. Med hjälp av inspelningarna kan det positiva samspelet bland barn visas. Materialet bearbetas först av pedagogerna och valda delar av inspelningarna visas för barnen. På detta sätt blir barnen delaktiga i observationsmodellen och de får möjligheten att själva sätta ord på det positiva samspelet.

Utvecklingsarbetet presenteras i en bilaga, där teorin från examensarbetet har sammanfattats och innehåller konkreta praktiska tillvägagångssätt. Observationsmodeller finns från tidigare, men nästan alla är gjorda ur ett vuxenperspektiv. Detta examensarbete har medvetet utgått från ett barncentrerat synsätt. Barnens egna delaktighet och det positiva samspelet i observationen betonas genom hela arbetet.

Språk: Svenska

Nyckelord: barns perspektiv, observation, videoobservation, samspel, lek, daghem

Förvaras: Examensarbetet finns tillgängligt antingen i webbiblioteket Theseus.fi eller i biblioteket.

OPINNÄYTETYÖ

Tekijät: Charlotta Eksten, Jenni Haglund, Hanna Kytöläinen, Sabina Rönnerberg ja Maria Sinclair

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Det sociala området, Turku

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Socialpedagogiskt arbete

Ohjaajat: Gunilla Björklund, Susanne Davidsson ja Eva Juslin

Nimike: Lapsikeskeinen videohavainnointi – menetelmä lasten sosiaalisen vuorovaikutuksen havainnointiin/Barncentrerad videoobservation – en modell för observation av barns samspel

Päivämäärä 26.9.2012

Sivumäärä 37

Liitteet 1

Tiivistelmä

Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä projektin ”Det resilienta barnet” kanssa, jonka tavoitteena on kehittää voimavaroja vaihdivaisia malleja, menetelmiä ja materiaaleja päiväkodeille. Opinnäytetyön tarkoituksena on luoda lapsikeskeinen havainnointimalli, jonka avulla pedagogit voivat tarkastella lasten sosiaalisia vuorovaikutustilanteita päiväkodissa. Opinnäytetyön kysymyksenasetteluina ovat: Kuinka lasten vuorovaikutus näkyy vapaassa leikissä?”, ”Miten lasten näkökulma otetaan huomioon videohavainnoinnissa?” sekä ”Mitkä osat positiivisesta yhteispuelistä on tärkeää nostaa esille lasten kanssa?”.

Menetelmänä käytetään videohavainnointia, jossa kuvatuin materiaalin avulla voidaan näyttää lasten välistä positiivista yhteispueliä/vuorovaikutusta. Aluksi materiaali käydään läpi pedagogien kesken ja vain valitut osat näytetään lapsille. Näin lapset osallistuvat havainnointimalliin ja saavat mahdollisuuden itse miettiä, osallistua ja pukea sanoiksi myönteistä vuorovaikutusta.

Opinnäytetyön kehitystyö eli havainnointimalli esitetään liitteessä, johon opinnäytetyön teoria on tiivistetty ja joka sisältää konkreettisia käytännön toimintatapoja. Havainnointimalleja on olemassa jo ennestään, mutta ne keskittyvät aikuisen näkökulmaan. Tässä opinnäytetyössä on tietoisesti käytetty lapsikeskeistä lähestymistapaa. Lasten omaa osallisuutta ja positiivista vuorovaikutusta painotetaan havainnointimallissa läpi koko opinnäytetyön.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: lasten näkökulma, havainnointi, videokuvaus, sosiaalinen vuorovaikutus, leikki, päiväkoti

Arkistoidaan: Opinnäytetyö on saatavilla joko ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseus.fi tai kirjastossa.

BACHELOR'S THESIS

Authors: Charlotta Eksten, Jenni Haglund, Hanna Kytöläinen, Sabina Rönnerberg and Maria Sinclair

Degree Programme: Bachelor of Social services, Åbo

Specialization: Social pedagogical work

Supervisors: Gunilla Björklund, Susanne Davidsson and Eva Juslin

Title: Child-centered Video Observation – a Product to Observe Children's Interaction/Barncentrerad videoobservation – en modell för observation av barns samspel

Date 26 September 2012 Number of pages 37 Appendices 1

Summary

This Bachelor's Thesis has been made within the project "Det resilienta barnet" (The resilient child). The project aims to develop resource enhancing models, methods and materials that can be used in kindergartens. The question at issue which the work is based on is: "How do children interact in the free play?", "How to take into account children's perspectives in video observation?" and "What parts of the positive interaction is important to emphasize with the children?".

The purpose of this thesis is to create an observation model that educators can use to bring out the positive interaction in everyday situations. The observations method to capture the interaction is videotaping. The recordings will then help show the positive interaction between children. The collected material is first processed by the teachers and then selected parts of the recordings are shown to the children. In this way, children become more involved in the observation model and they get the chance to propose the positive interaction that they see in the recordings.

The development work is presented in an appendix, where the theory of the thesis is summarized and concrete practical approaches are highlighted. There are similar observation models already made, but they are all made from an adult perspective. This thesis has deliberately been made with a child-centered approach. Children's participation and positive interaction in the observation is emphasized throughout the work.

Language: Swedish Key words: Child-centered approach, observation, video observation, interaction, play, kindergartens

Filed at: The examination work is available either at the electronic library Theseus.fi or in the library.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Barnet i centrum	2
2.1	Barnsyn	2
2.2	Barnperspektiv och barns perspektiv	3
2.3	Barns delaktighet/inflytande	4
2.4	Barns sociala arenor	6
3	Barns samspel.....	7
3.1	Det tidiga samspelet.....	7
3.2	Vänskap	8
3.3	Samvarokompetens	11
3.4	Kamratsocialisation	12
3.5	Lek	13
3.5.1	Lekmiljöer	15
3.5.2	Fri lek.....	16
4	Observation.....	17
4.1	Observation på daghem	17
4.2	Vad kan observeras	18
4.3	Hur använda observationer i praktiken	18
4.4	Olika observationstyper	20
4.5	Barnintervjuer	21
5	Videoobservation.....	21
5.1	Etiska reflektioner	21
5.2	För- och nackdelar med videoobservation	22
5.3	Att spela in/filma	23
5.4	Dokumentation.....	24
6	Tillvägagångssätt, etisk reflektion och tillförlitlighet	25
6.1	Arbetsprocessen	25
6.2	Utarbetning av observationsmodellen	27
6.3	Litteraturgranskning.....	29
6.4	Tillförlitlighet.....	31
7	Avslutande diskussion	32
7.1	Kritisk granskning.....	33
7.2	Reflektioner och utvecklingsförslag	34
	Källförteckning.....	35
	Bilaga 1	

1 Inledning

Barns inflytande över sin egen vardag betonas allt mer. Att se barns verklighet ur barnens eget perspektiv lyfts även fram i allt högre grad. Det här examensarbetet betonar barnets värld, vänskap och tankesätt och deras betydelse för barnens samspel och beteende. Syftet med arbetet är att utveckla en barncentrerad observationsmodell (se bilaga 1) för att observera barns samspel på daghem. Denna observationsmodell skall bli ett hjälpmedel för pedagogerna, att se barnens riktiga sociala värld och kanske på det sättet komma ett steg närmare barnens verklighet.

Observationsmodellen kommer att innehålla information om videoobservation, vad som kan observeras samt hur materialet bearbetas tillsammans med barnen. Innehållet skall vara klart och tydligt med praktiska råd och etiska aspekter inför videoobservation. Videofilmning valdes som observationsmetod, eftersom den ”fångar” allt, som en person skulle missa under en traditionell observation. Videokameran ger även möjlighet för pedagogerna att gå igenom materialet först, för att sedan tillsammans med barnen gå igenom olika situationer.

Tanken med videoobservationen är inte att peka ut eller värdera någon. Med videoobservationen skall de små glädjeämnena i barnens samspel hittas och lyftas fram tillsammans med dem. De skall själva se det goda samspelet som utspelas. Daghemmen är fyllda av intressanta händelser, vilket betyder att det finns mycket att observera. I arbetet valdes den mest grundläggande, nämligen den fria leken. Under leken samspelar barn med barn, vilket är centralt för barnens perspektiv. Frågeställningarna som arbetet utgår ifrån är: ”Hur samspelar barn i den fria leken?”, ”Hur beaktas barns perspektiv i videoobservationen?” och ”Vilka delar av det positiva samspelet är viktiga att lyfta fram tillsammans med barnen?”.

Arbetet är ett beställningsarbete från Folkhälsans Förbund r.f, som är en förening som arbetar för att främja hälsa och välmående. Folkhälsan Förbund r.f önskade sig ett konkret instrument för observation av barn och observationsmodellen kommer att rikta sig till pedagoger som vill observera sin barngrupp med ett resursförstärkande perspektiv. Projektet ”Det resilienta barnet” har samarbetat med Folkhälsans Förbund r.f sedan år 2009. Arbetet skrivs inom samarbetet med Folkhälsans Förbund r.f och projektet ”Ett daghem utan mobbning”. Inom projektet betonas bl.a. vikten av goda relationer mellan barn för att de skall kunna utvecklas på ett mångsidigt sätt.

Arbetet ingår i projektet ”Det resilienta barnet”, som inleddes under hösten 2006. Målet med projektet är att utveckla resursförstärkande modeller, metoder och material, som kan användas inom daghemsverksamheten. Det konkreta arbetsmaterialet kan senare ingå i ”Dagis Master”, ett socialpedagogiskt interventionsprogram för daghem. Målgruppen för projektet är femåringar, men i det här arbetet har målgruppen breddats till 3-5-åringar.

Inom projektet ”Det resilienta barnet” är resiliens och resiliensfrämjande processer centrala begrepp. I de första examensarbetena som skrevs år 2008-2009 har begreppen definierats och beskrivits ingående. I examensarbeten som skrivits senare användes den teoretiska utgångspunkten, för att skapa resursförstärkande material till daghem. Materialet och metoderna som utvecklats inom projektet har fokuserat på t.ex. barns självbild, självkänsla, sociala kompetens, kommunikation och samspel. Detta läsår, 2011-2012, görs även en mellanrapport inom projektet, som består av en sammanställning av de metoder som hittills utvecklats inom projektet.

I examensarbetet används både begreppet pedagog och begreppet vuxen, eftersom teorin berör både relationen mellan barn och pedagoger men även andra vuxna, såsom föräldrar. Ordet pedagog är inte det mest passande för alla sammanhang, och då har ordet vuxen varit mer användbart. För att betona barnsynen i arbetet används begreppet barns perspektiv, vilket handlar om hur barnen ser olika situationer ur sin synvinkel och inte om hur pedagogerna ser på barnens situation.

2 Barnet i centrum

Under de senaste åren har synen på barn förändrats. Från att ha sett barnen som passiva mottagare, betonas nu deras egen kompetens och möjligheter att påverka sin egen vardag. Barnen skall bli mera delaktiga i det som händer kring dem. Mycket påverkas av själva synen som pedagogerna har på barnen. Miljön och bemötande beror helt på pedagogernas barnsyn och sätt att arbeta. I det här kapitlet beskrivs även barns sociala arenor och vilken betydelse de har för dem.

2.1 Barnsyn

Samhället har de senaste årtiondena genomgått stora förändringar. Nuförtiden betonas och värdesätts andra förmågor och kompetenser i samhället än tidigare. Egenskaper som att vara flexibel, nyfiken, samarbetsvillig och förändringsbenägen, samt att våga anta nya

utmaningar och att kunna se möjligheter, blir allt viktigare. Synen på barn, vad barn är och kan samt hur de lär och växer som människor har också förändrats. Samspelets och relationsklimatets betydelse och att barn skall ha inflytande och vara delaktiga i daghemsverksamheten betonas allt mer. (Öhman 2006, s. 9-15).

Miljön och bemötandet har alltså en avgörande betydelse för t.ex. barns självkänsla. Barn lär sig hur de skall vara genom möten med vuxna, pedagoger och andra barn i deras närhet. Kravet på vad en pedagog behöver kunna för att främja barns utveckling och lärande har förändrats radikalt. I mötet med barnen förmedlas pedagogens barnsyn och etik. Därför är det viktigt att reflektera kring sina uppfattningar, attityder och åsikter, både med sig själv och i diskussion med andra. (Öhman 2006, s. 9-10).

Enligt Öhman (2006, s. 20-22) ligger den moderna utvecklingspsykologiska forskningen till stor del bakom den förändrade barnsynen. Utgångspunkten i denna forskning är att barn är kompetenta på många sätt, men samtidigt sårbara och beroende av vuxna. Barn både kan och vill samspela med andra och har även ett stort behov av att bli sedda och mötta av sina omsorgsgivare. Ur dessa samspel utvecklas de nödvändiga relationer som är grunden till barns utveckling. När vuxna och barn samspekar är det alltid den vuxna som har ansvaret för kvaliteten i samspelet. Om barnet betraktas med respekt och bekräftelse, samt med ömhet och stolthet, kan även barnen se på sig själva på detta sätt.

2.2 Barnperspektiv och barns perspektiv

Redan Raundalen (1997, 1999) menade (enligt Holmsen 2005, s. 20) att synen på barn borde ändras. Han ansåg att den barnsyn som innebär att uppmärksamheten riktas mot barnens behov borde glömmas. Detta synsätt gjorde barnen till passiva och mottagande personer. Istället skulle barnen ses som forskare i relation till sin omgivning. Han menade att barn ända sen födseln försöker orientera sig i förhållandet till sin omvärld för att på så sätt bättre förstå sig själva, men också för att bättre förstå världen omkring dem. Holmsen (2005, s. 21) är en annan som vill lyfta fram barnens egna förmågor. Holmsen anser att barnen i vissa fall vet mycket mer än vad pedagogerna vet. Pedagoger vet mycket om t.ex. barns utveckling, behov och om hur det är att vara pedagog i ett daghem, men det är barnet själv som bäst vet hur det är att vara barn. Holmsen anser att det kan vara nyttigt och positivt att prata enskilt med varje barn om hur barnet i fråga upplever sin vardag i daghemmet. Genom att barnet själv får berätta sin historia får pedagogen insyn i barnets livsvärld samt ser hur barnet uppfattar sig själv och sin omgivning.

Många gånger kan verksamheten planeras, genomföras och sedan utvärderas från ett vuxenperspektiv. Den som skall arbeta med barn bör kunna se världen ur barnens ögon. Det är bara barnen själva som kan veta hur de har det, vilket gör barns perspektiv viktigt inom det pedagogiska arbetet. För att få en insikt i barnens värld bör det hittas konkreta sätt för att få reda på hur de betraktar världen. (Løkken & Søbstad 1995, s. 13-14).

Hur begreppen barnperspektiv och barns perspektiv definieras varierar och definitionerna är ofta otydliga. Enligt Arnér och Tellgren (2006, s. 40) handlar barnperspektiv om hur pedagoger ser på barns situation. Även uttryck som barns bästa, barn i centrum och barns rätt brukar användas. Barns perspektiv handlar igen enligt författarna om barnens egna föreställningar om sina liv eller hur barnen ser ur sin synvinkel och med sina ögon. För att kunna förstå barns perspektiv lite bättre är det viktigt att ge sig tid att samtala med barn och lyssna på vad de berättar. Beroende på barns olika villkor och erfarenheter kan deras perspektiv se mycket olika ut.

Arnér och Tellgren (2006, s. 34) påpekar att barnperspektiv inte skall ses som en motsats till vuxenperspektiv. Barnen kan aldrig ses som frikopplade från föräldrar eller pedagoger i omgivningen. Föräldrarna skall alltså inte glömmas bort när det talas om barnperspektiv, utan meningen är i stället att också barnen skall bli synliga.

2.3 Barns delaktighet/inflytande

Arnér och Tellgren (2006, s. 15) anser att det finns skillnader mellan att vara delaktig och att ha inflytande. Delaktighet handlar om att vara med i en process och det finns en risk för att barn är med på de vuxnas villkor. Arnér och Tellgren föredrar begreppet inflytande när det gäller barn och den underordning som präglar deras tillvaro tillsammans med vuxna. Inflytande kan tolkas som att barnen har en konkret möjlighet att påverka sin situation, medan delaktighet mera syftar på att få vara med om något som redan är bestämt. Medan Arnér och Tellgren diskuterar skillnader mellan att vara delaktig och att ha inflytande menar Westlund (2011, s. 11) att det finns många olika åsikter om vad som avses med förskolebarns inflytande i praktiken. Vissa pedagoger ser barns möjligheter att välja mellan förutbestämda alternativ som exempel på barns inflytande, medan andra igen tycker att förutbestämda valalternativ begränsar barns inflytande. Barn har rätt till inflytande, men de bör ändå inte få ett för stort ansvar och tvingas fatta beslut som de inte ännu är redo för.

Arnér (2009, s. 17-22) har utfört ett utvecklingsarbete i daghem kring barns rätt till inflytande inom verksamheten. Arbetet grundade sig mycket på iakttagelser, diskussioner och reflektioner bland personalen på daghemmen. Barns möjligheter till inflytande i daghem, handlar mycket om pedagogernas förhållningssätt gällande att ge barnen utrymme. Det handlar även om barnens initiativ att utveckla sina egna redskap för att skapa detta inflytande.

Pedagoger bör vara uppmärksamma och visa intresse för det som barn har att säga. Barn som får tidiga erfarenheter av att bli lyssnade på och tagna på allvar, har lättare att också låta andra göra sina röster hörda och att ta andra på allvar. För barn är det mycket frustrerande att inte bli trodda av vuxna och det kan leda till att barnen slutar berätta vad de tänker och känner. (Arnér & Tellgren 2006, s. 30).

Arnér (2009, s. 44, 53) påpekar likt Lenz Taguchi, att pedagoger som utgår från det för givet tagna har svårt att se möjligheter att förändra sitt arbetssätt. Om barn tar initiativ till något som går emot traditionerna eller det för givet tagna, bemöts barnens initiativ ofta negativt. Att bryta djupt förankrade mönster inom daghemmet blir svårt och pedagogerna tar mera hänsyn till vad kollegorna anser, än till vad barnen anser är önskvärt och meningsfullt. Bland pedagoger verkar det finnas en uppfattning om att det blir oroligt och att de inte vet vad som skall hända, ifall barnens egna initiativ ges större utrymme. För att inte riskera att det blir rörigt och oorganiserat, säger pedagogerna hellre nej till barnens initiativ. I arbetet med barn på daghem kan allt inte vara fastställt, utan det måste också finnas en viss obestämbarhet. Om pedagogerna hela tiden har ordning på allt, kan barnens kreativa initiativ hämmas. I Arnérs (2009, s. 19) utvecklingsarbete ifrågasattes därför invanda eller för givet tagna perspektiv och andra och nya perspektiv synliggjordes.

Genom att intervjua pedagoger som deltog i utvecklingsarbetet, har Arnér (2009, s. 55) kommit fram till att pedagogerna anser att de måste hålla fast vid vissa regler på grund av tidsbrist. Tidsmässigt prioriterades praktiska saker på daghemmen, som dukning, undanplockning och planering. I andra hand kom organisation av rutinsituationer, ordningen i barngruppen och diskussioner med kollegor. Det fanns sällan tid för lek och samtal med barnen och ännu mer sällan tid för att arbeta kring demokrati och barnens inflytande. Regelsystem som funnits under en lång tid och som setts som självklara diskuterades i Arnérs (2009, s. 19) utvecklingsarbete och vissa regler som endast hindrade barnens delaktighet slopades.

2.4 Barns sociala arenor

Jonsdottir har forskat om barns kamrat- och vänskapsrelationer i förskolan. Rubin (1981) menar (enligt Jonsdottir 2007, s. 13-15) att daghem är barnens "sociala arena". Deras samspel sinsemellan och vänskapsrelationer tar upp en större del av deras tid på daghemmet. Relationerna kan vara både tillfredsställande och ibland frustrerande. Jonsdottir ser daghemmet som en social arena, där barn i samspel med andra barn och vuxna skapar en egen kultur. Sommer (1996) menar (enligt Jonsdottir 2007, s. 13-15) att kulturbegreppet står för både osagda och sagda regler, handlingar och attityder. Ivarsson (2003) diskuterar (enligt Jonsdottir 2007, s. 13-15) att barnens relationer och samhörighet kommer fram i lek och aktiviteter, men även under andra tidpunkter. Barn behöver en balans inom de olika sociala arenorna d.v.s. fri lek, aktivitet och andra situationer för att få vara i en dynamisk social miljö som de lär sig och utvecklas i. Enligt Jonsdottir (2007, s. 13-15) menar Honneth (2003) att det finns tre moraliska perspektiv som uppmanar barn till handlande. Det personliga perspektivet grundar sig på att barnens handlingar baserar sig på deras individuella känslor, avsikter och relationer. Utifrånperspektivet handlar om att barnens vardagliga handlingar utsätts för olika sorters förväntningar. Det existentiella perspektivet koncentrerar sig på barnets personliga bindningar, vilka är viktiga för deras existens.

Utgångspunkten i utvecklingspedagogiken är att se samlärande och kommunikation som barns meningsskapande och skapande av en egen värld med egna förutsättningar och värden. Kamratkulturen handlar om att barn upplever att de har kontroll och att de kan dela den med sina kamrater. I det kollektiva livet på daghem lär sig barn att dela sin verklighet med andra barn och att bry sig om andra. Den kollektiva gemenskapen stimulerar inte bara barns sociala relationer, utan också det att barn lär sig av varandra i olika situationer, eftersom lärandet även stimuleras av barns olikheter i ålder och erfarenhet. Även i spontana situationer lär sig barn av varandra genom att imitera sina kamrater i olika sammanhang. (Corsaro 1985, enligt Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2003, s. 218-219). Harris (1995) menar (enligt Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2003, s. 218-219) att lek, fantasi och känsla är grundandet till empati. Genom att erbjuda barn variationer i leken och olika aktiviteter lär de sig t.ex. hur de får vänner, hur de tar sig in i en pågående lek och vilka regler som gäller i leken.

3 Barns samspel

I det här kapitlet beskrivs barns tidiga samspel och hur barnen formar vänskapsband. Leken är en stor del av barnens samspel och vardag. Samspel innebär både glädje och konflikter, vilket barns vardag långt handlar om. Lekmiljöerna påverkar både leken och samspelet.

3.1 Det tidiga samspelet

Alla barn är olika och unika. Det är därför viktigt att låta barn engagera sig i olika aktiviteter på egen hand, ensamma, i par samt i små och stora grupper. Att samspela med olika människor endera på tumanhand eller i grupp stärker och förbättrar barnets sociala egenskaper. (Dunn, Dunn & Treffinger 1995, s. 37).

Barn samspekar redan från födseln och utvecklar snabbt ett intensivt kontaktmönster där de lär sig använda ögonkontakt. Barnen vill gärna visa åt andra att de vill samspela, och redan genom detta lär sig barnen snabbt att kommunicera. Barn lär sig till stor del allting av sina föräldrar under vardagliga interaktionstillfällen. Då barnets utveckling sker i en positiv och trygg miljö, som hemma med mamma eller pappa lär sig barnet lättare. (Niss & Söderström 2006, s. 25-34).

Dunn har forskat i småbarns utveckling av social förståelse och anser att barns förmåga utgörs av deras minne, ordförråd, förståelse, resonemang, metod att fånga ny information, sättet att upptäcka nya relationer mellan olika idéer samt förmågan att dra slutsatser. (Dunn, Dunn & Treffinger 1995, s. 17). När barnet är mellan åtta och fjorton månader övergår det från att reagera på vissa ord till att börja förstå deras innebörd. Barnen förstår orden innan de själv kan uttala dem. Då barnet är två år gammalt börjar det redan kunna verbalisera sina insikter. Flickor brukar kunna uttrycka sig tidigare och bättre än pojkar i samma ålder. När barnet är mellan fjorton till tjugofyra månader börjar det få start på sitt språk och sina sociala färdigheter. Det är vid den här åldern som barnet gärna börjar tala mer och mer. (Dunn, Dunn & Treffinger 1995, s. 50-54). För att ett barn skall uppnå en så högt potential som möjligt, behöver barnet kunna samarbeta med andra samt klara av att göra det bästa av sina förmågor. Då barnet lär sig att samarbeta, börjar det samtidigt inse att alla deltagarna i en grupp måste bidra för att arbetet skall fungera och gå vidare. Barnet lär sig småningom att umgås med andra på ett konstruktivt sätt med gemensamma mål,

samt att ta ansvar för de uppgifter det börjat med. Dessa färdigheter behövs hela livet. (Dunn, Dunn & Treffinger 1995, s. 57-58).

Nilsson och Waldemarson (1990) menar enligt Linusson och Nilsson (2008, s. 8) att en persons upplevelser kan delas med omgivningen genom samspel. Det är i möten mellan människor som alla bekräftas och formas som individer. I en kommunikation som sker mellan två personer är båda individerna aktiva i samspelet som pågår. Samspelet som pågår vid kommunikation kan ske på många olika sätt samtidigt. Språk, tal, mimik, ögonkontakt, gester, kroppsrörelser, avstånd och lukter kan användas. Alla människor kommunicerar dagligen och samspekar med andra människor. Kommunikationen och samspelet sker även om den verbala kommunikationen inte används. Då ett samspel pågår påverkar båda parterna varandra via sin sociala och kulturella kontext. Med sociala och kulturella kontexter avses de sociala och kulturella normer, som funnits i samhället under personens uppväxtår.

3.2 Vänskap

Hartup (1998) beskriver (enligt Jonsdottir 2007, s. 16-17) att vänner är bra för barns omfattande utveckling. I samspel med jämnåriga vänner lär sig barn de grundläggande sociala färdigheterna. Dunn menar att då barnet uppnår två års ålder har alla uppmuntrningar av vuxna lett till att ett självständigt beteende börjar komma fram och barnet börjar få en viss grad av självförtroende (Dunn, Dunn & Treffinger 1995, s. 56). Bukowski och Hosa (1989) m.fl. anser enligt Jonsdottir (2007, s. 16-17) att då barnet får känna social samvaro och socialt stöd lär det sig att lita på sin omgivning. Bukowski, Newcomb och Hartup (1998) menar enligt Jonsdottir (2007, s. 56) att barn som blir accepterade av sina vänner på daghem får uppleva en känsla av gemenskap och grupptillhörighet. Odelfors (1996) menar enligt Jonsdottir (2007, s. 56), att detta gör att barnen får bra självförtroende och vågar pröva på nya saker i sin omgivning. Enligt Jonsdottir (2007, s. 56) menar Sundell och Colbiörnsen (1999) att de barn som avvisas från leken och gruppen går miste om de fördelar som vänskap ger barn.

Corsaro (1981) anser enligt Jonsdottir (2007 s. 54-56) att innehållet i barns vänskap handlar om att göra saker tillsammans på ett visst sätt inom ett specifikt område på daghemmet. Vänskapen innebär också att försvara gemenskapen tillsammans från andras inblandningar. Mycket tid går även till att söka fram någon annan att vara med genom att försöka delta i andra barns aktiviteter. Tid går även till att ”skydda” sin sociala gemenskap

från andra barn som vill delta i den pågående aktiviteten. Då barnen lär sig att deras sociala gemenskap i leken kan störas av andra barn och att de därför måste försvara leken från de andra barnen, skapas ofta konflikter hos barnen. De barn som försöker få komma med i leken, blir ibland avvisade, men de ger inte upp så lätt. De använder sig av förhandlingar för att få vara med. Vart fjärde barn blir ändå helt avvisat från leken visade Corsaros (1981) undersökning. (Jonsdottir 2007, s. 54-56). Barnen vet att det kan vara svårt att få delta i leken, vilket leder till att de skapar kontakt till ett begränsat antal barn. Dessa leker de med regelbundet för att trygga sin grupptillhörighet. Barnens relationer varierar från dag till dag och de barn som blir avvisade en dag behöver inte bli avvisade nästa dag. 4-6 procent av barn har allvarliga problem med vänskapsrelationer.

Corsaro (2005) har (enligt Öhman 2006, s. 48-49) studerat hur 4-5-åriga barns vänskapsrelationer uttrycks och utvecklas. Corsaro (2005) har bl.a. undersökt vilka anslutningsstrategier barn använder för att komma med i ett pågående samspel mellan andra barn. Det vanligaste är att barnet helt enkelt placerar sig där samspelet sker. Barnet kan också försöka komma med i leken genom att härma eller göra likadant som dem barnet vill samspela med. Ett tredje sätt som barn använder är att säga någonting som försäkrar att barnen har en relation. Det kan t.ex. handla om att säga till ett annat barn att de är kompisar eller att bjuda hem det andra barnet till sig för att leka. De 4-5-åriga barnen använder sig mera sällan av att direkt fråga om de får vara med och leka. Att först studera situationen och sedan försiktigt närma sig, verkar vara det vanligaste sättet att ta sig in i andra barns lekar.

För ett barn kan det vara skrämmande att inte bli förstått. Små barn kan ha stora svårigheter med att kommunicera då de just har lärt sig att prata. När det de försöker säga, inte kommer fram eller missförstås blir många barn förtvivlade. De kan få vredesutbrott och börja gråta. Om språket inte räcker till för att uttrycka sig, kan barnen använda sig av sin kropp istället. De kan knuffa och slå andra barn, när orden inte kommer fram. Då barn inte förstår vad som sägs kan de även bli oroliga och förstöra andra barns lekar. En del barn reagerar annorlunda. De kan dra sig undan från andra och isolera sig, vilket försvårar situationen ytterligare, eftersom alla barn behöver kommunicera och känna trygghet i att använda sig av sitt språk. (Ladberg & Nyberg 1996, s. 26-27).

Barn försvarar ofta sina åsikter och intressen och därför uppstår det lätt konflikter mellan barnen. Vardagen är fylld med konflikter och de hör till barnens liv. När barn hamnar i konflikt med varandra, händer det ibland att de lär sig hur det andra barnet fungerar och

hur det andra barnet känner och tycker. När något barn startar en konflikt kan det vara med avsikt att såra någon annan, medan andra inte vill såra. De tänker inte på att de kan göra någon annan illa med det de säger. I vissa fall vill barnen själv försöka lösa sina problem, genom att stanna upp och lyssna och diskutera hur de skall gå vidare. Barn vet väldigt ofta att de gör fel, men när de är så arga så bryr de sig inte om det. De vet också att pedagogerna på daghemmet anser det vara negativt att såra andra. Barn kan lägga märke till att någon annan bråkar. De stannar upp och kollar vad som händer, men glömmar snabbt bort det och fortsätter med sin egen lek. De tänker inte på att de måste blanda sig i, utan de litar på att pedagogerna tar hand om problemet. I en situation då barn leker för sig själva, och verkligen vill ha "sin" plats väljer de att snabbt säga till och visa vad de vill. Kommer det någon som de inte känner att är ett hot, vågar de stå upp för sig själva och säga att de inte vill ha det andra barnet med i sin lek. Om det istället kommer ett barn som är större än barnet själv och som barnet har respekt för, delar det gärna med sig. (Johansson 1999, s. 193-198).

Det finns skillnader mellan barn och hur de skapar och behåller vänskapsrelationer. Barn som blir avvisade gång på gång och de barn som ignoreras har svårt att skapa och upprätthålla vänskap till andra barn. De barn som ignoreras, alltså barn som inte blir valda av något annat barn, upplevs oftast som blyga och ointresserade av de andra barnen. Avvisade barn upplevs istället som bråkiga och aggressiva av de andra barnen menar Coie (1985) enligt Jonsdottir (2007 s. 60). Coie (1985) menar också att de avvisade barnen kan få ett rykte om sig att de är bråkiga, vilket leder till försämrad kontakt med de andra barnen. Ryktet kan även följa med från avdelning till avdelning. Detta medför svårigheter för barnet att skapa nya kontakter och det blir svårt att bryta den onda cirkeln.

Leken är ett ömsesidigt samspel där alla är likvärda, om någon dominerar över de andra bryts leken och det kan uppstå konflikter. Därför är det viktigt att pedagogen är i omedelbar närhet av barnens lek. (Granberg 2003, s. 163). Inom forskningen har det tidigare fokuserats på barnets brister, men numera väljs det att titta på det positiva och ta fram det ur barnet. När en pedagog arbetar med barngrupper är det pedagogens uppgift att se till att det finns ett positivt samspel mellan barnen. Barnen har redan ett stort intresse för varandra, och många skapar redan som barn starka vänskapsband. Om ett barn på daghem inte alls vill ta kontakt med de andra barnen måste pedagogen lyfta upp intresset och försöka motivera dem att ta kontakt. (Niss & Söderström 2006, s. 55-62). En pedagog som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen är en pedagog som ger barnet bekräftelse på kommunikation och samspel. Pedagogen skall inte endast gå

förbi ett lekande barn utan hon/han skall uppmärksamma och bekräfta barnets aktivitet eller grupplek. (Sandberg 2009, s. 180).

3.3 Samvarokompetens

Samvarokompetens är en viktig förmåga i nutidens samhälle, där det ställs stora krav på att kunna ta individuella beslut och samtidigt kunna ta hänsyn till andra. Sommer (1997, s. 84) definierar begreppet samvarokompetens, som förmågan att kunna ingå i förhållanden med andra personer samt ta hänsyn till deras perspektiv, samtidigt som sociala situationer personligen kan formas.

Samvarokompetens kan studeras i många olika sammanhang, t.ex. mellan barn i barngrupper på daghem. För att barn skall kunna delta i en barngrupp krävs vissa sociala färdigheter. Barn som inte kan samarbeta eller inte känner till spelreglerna i leken, blir lätt utanför gemenskapen. Att delta i leken på gruppens villkor är inte tillräckligt för ett barn. Barn som socialt kan leva sig in i leken och som dessutom kan ta självständiga och anpassade initiativ är ofta populära lekkamrater. Kombinationen av dessa personliga och sociala förmågor kan benämnas samvarokompetens. Relationer mellan barn är mera symmetriska och jämbördiga än relationer mellan barn och vuxna. Därför är det utmärkt att iaktta samvarokompetens och hur den förverkligas i de sociala situationerna i barngrupper. (Sommer 1997, s. 84).

En viktig social förmåga hos barn är att kunna avläsa sociala markörer, alltså att iaktta och fundera över vad andra barn sysslar med i leken. För att få delta i leken krävs kännedom om och korrekt tydning av lekens rollfördelning. Barn som försöker komma med i en lek genom att omdefiniera den eller genom att placera sig själv i den ledande rollen, ignoreras ofta av de andra barnen om de inte vill ha med andra i sin lek. Barns val av rätt anpassade ingångsstrategier i andra barns lek är grundläggande för att kunna delta i leken. Om inte barnen lär sig de sociala koderna för hur andra barn kontaktas samt leks med, blir barnet lätt isolerat. Samvarokompetens innehåller alltså att kunna avläsa andra barns aktivitet och hålla fast vid egna intentioner, men anpassa dem till de andra barnen och deras lek. Dessa kompetenser kräver mycket kunskap grundad på tidigare erfarenheter med andra barn. (Sommer 1997, s. 85-86).

Samvarokompetens kan också uttryckas genom att lyckas hålla leken vid liv och komma med personligt motiverande idéer för hur leken kan utvecklas. Detta bör göras med hänsyn

till lekens sociala sammanhang. Barn som är fantasifulla och kreativa får en mera betydande roll i barngrupper. Barn som har hög lekstatus bland de andra barnen har ofta en förmåga att se saker ur olika synvinklar och att snabbt kunna byta roll i lekar. Att kunna överge fasta positioner ifall leken ändras, kunna samordna och överblicka olika förlopp och roller i lekar är sociala fördelar för barn. (Sommer 1997, s. 88).

Viktiga aspekter av samvarokompetens är speciellt handlingsmönster som rör områden som självhävdelse, självkontroll, samarbete, empati och ansvarstagande. Ett utvecklat handlingsmönster för självhävdelse innehåller mycket mer än att bara våga uttrycka sig verbalt mot någon annan. Det handlar även om att kunna ta och etablera lekkontakt, påkalla uppmärksamhet, stå på sig, stå emot gruppträck, samt att hävda egna idéer och åsikter. Självkontroll kan igen handla om att kunna styra sig själv och att kunna anpassa sig till andra. Det kan även gälla att kunna kompromissa, hantera att inte alltid få sin vilja igenom, erkänna fel och brister samt att kunna kontrollera frustration och ilska. Det krävs en balans mellan grupp och individ gällande självkontroll. Att vara i en stor barngrupp och alltid vara tvungen att behärska sig själv och anpassa sig efter de andra, kan hämma barns förmåga att utveckla samvarokompetens. Barn måste också ges möjlighet att uttrycka sina känslor och behov, få välja själv och bli respekterade för att utveckla en positiv förväntan på samspel. (Öhman 2006, s. 35-37).

3.4 Kamratsocialisation

Med kamratsocialisation avses den ömsesidiga uppfostran och påverkan som jämnåriga barn ger varandra via samspel. Vid kamratsocialisation riktas intresset mot samspelets kollektiva aspekter, som t.ex. förandet av den gemensamma kulturen. Socialisation handlar däremot om kollektiva processer som oftast relaterats till individens utveckling. Det är vanligt att använda uttrycken primär och sekundär socialisation. Med primär socialisation avses den utveckling som sker under barnets första år, då föräldrarna bildar den viktigaste socialisationsgruppen. Den sekundära socialisationen börjar då barnet kommer i kontakt med andra människor utanför familjen, t.ex. kamrater och barnträdgårdslärare. Både primär och sekundär socialisation är viktiga för barnets lärande och för utvecklande av samspelet i olika grupper.

Janson (1996) beskriver (enligt Michélsen 2005, s. 39-40) daghem som övergångszoner mellan primär och sekundär socialisation. Primära socialisationen är starkt känslomässigt laddad. De normer och samspelsregler som skapas i dagliga situationer påverkar

utvecklingen av barnets sociala förmåga och identitet. Den sekundära socialisationen inleds redan då barnet börjar på daghemmet. Med sekundär socialisation avses att barnets identitetsutveckling och sociala förmågor också börjar påverkas av pedagoger och kamrater. Barnet får ett större personligt ansvar och förväntas bidra på olika sätt, där det också finns utrymme för förhandlingar. Janson (1996) understryker (enligt Michélsen 2005, s. 39-40) vikten av att den primära socialisationen förbereder och bygger upp den kompetens som krävs för att fungera i sekundära relationer.

Livet på daghem innebär att dela leksaker, upplevelser, utrymme och pedagogernas uppmärksamhet med andra barn. Delandet kan ses som ett gemensamhetsskapande, men också som en social utmaning, vilket skapar möjlighet för och krav på samspel mellan barnen. Under samspelet får barnen både negativa och positiva erfarenheter, vilka innebär nya sociala utmaningar för dem. Med kamratsocialisation avses både kort- och långvarig påverkan som sker mellan barnen under daghemmets verksamhet. (Michélsen 2005, s. 127).

3.5 Lek

Linda Bolin (2010, s. 7) har utfört en observationsstudie om barns lek och samspel. Lillemyr (2002) säger enligt Bolin (2010, s. 7) att leken är en mycket viktig aktivitet som engagerar och motiverar barn. I leken kan barnen vara sig själva, de är inte rädda att bli bedömda och de kan fritt och automatiskt använda sig av den kunskap som de har. Då barnen leker gör de det av egen fri vilja, egen lust, via spontanitet och för att det är roligt och spännande. Då barn leker kan de visa sin självständighet och sitt ansvarstagande. Birgitta Knutsdotter Olofsson (1991) anser enligt Bolin (2010, s. 10) att leken är mycket viktig för barnen och att det finns vissa regler inom leken som t.ex. ömsesidighet, turtagande samt samförstånd och alla dessa delar behövs för att leken skall fungera. Med samförstånd menar Knutsdotter Olofsson (1991) enligt Bolin (2010, s. 10) att alla som deltar i leken måste förstå vad de leker och också förstå att de leker. Genom att ta turer lär sig barnet att det ibland måste vänta på sin tur. Med ömsesidighet avses att alla som deltar i leken oavsett ålder eller styrka är jämställda och på samma nivå.

Kari Pape (2001) anser enligt Bolin (2010, s. 10) att barnens sociala liv främst handlar om leken, leken ligger alltså i centrum. För att ett barn skall kunna delta i en lek krävs det att barnet kan umgås med andra barn. Pape menar att samspel mellan barn handlar mycket om att de har självkontroll för att kunna hålla tillbaka sig själva. I ett samspel måste barn

kunna hantera sitt humör och de måste turas om och lämna företräde till andra. Ibland måste barnen kunna kompromissa, men alla dessa delar av leken stärker barnens samspelsförmåga.

Leken på daghem är ett redskap för barnens eget lärande och meningsskapande. Leken betonas som en viktig del av lärandet och pedagogernas ansvar för lek och lärande har tydliggjorts. Det finns en stark strävan att skydda barns lekvärld, så att pedagogerna inte tar över eller hindrar barn att skapa sin egen kultur i leken. Kärrby (2000) menar enligt Pramling Samulesson och Asplund Carlsson (2003, s. 214-216) att leken är en viktig del i barns liv och meningsskapande. Leken innehåller dimensioner som är minst lika viktiga som lärandeinnehållet t.ex. i förskolan. I lek och kommunikation uppstår växelverkan och gemenskap mellan barn och i leken blir erfarenheter och händelser viktiga. Barnen utvecklas i interaktion med kompisar. Ellneby (2007, s. 15) menar också att det behövs ett samspel mellan språket, motoriken och de olika perceptionsområdena för att ett barn skall kunna utvecklas. Detta sker bäst då barnet leker, är nyfiket och har lust att utforska.

När barn leker med varandra vet de att det handlar om olika roller och om olika statusförhållanden. De barn som har högre status har automatiskt större makt i leken. Corsaro (1985) menar enligt Löfdahl (2004) att det finns två olika mönster i leken. Det ena handlar om att en ny person vill vara med i leken, medan det andra handlar om att skydda leken. Vanligaste sättet att avvisa ett barn från en lek är att säga att de redan finns för många med i leken och att det inte finns rum för flera. (Löfdahl 2004, s. 42-43).

Det talas ofta om att flickor och pojkar leker skilt och att det är skillnad på deras lekar, vilket Löfdahl håller med om. Hon säger att barnen leker drygt en tredje del av lekarna tillsammans och resten av gångerna leker de olika lekar på skilda håll. Det som skiljer sig mellan flickornas och pojkarnas lekar är att de har olika favoritteaman. Pojkarna talar ofta om stor och liten, samt om äventyr och spänning, medan flickorna gestaltar makt och maktlöshet. Enligt undersökningar om barns lek, syns oftast pojkarnas teman mer än flickornas när de leker gemensamma lekar. Om pojkarna vill vara med i flickornas lekar, tar de med sig av sin spänning och sina äventyr. (Löfdahl 2004, s. 120-126).

Från barnets synvinkel är leken alltid frivillig och börjar från barnets egen motivation. Barnen väljer tillsammans intressanta lekar och motiveras av varandra. Under leken använder de sig av fantasi och löser tillsammans problem som uppkommer. Lek utan fantasi är en omöjlighet och tvång eller prestationskrav hör inte till leken. Barn lär sig

genom leken och får möjlighet att prova olika saker som antingen kan lyckas eller misslyckas. (Hujala m.fl. 1999, s. 39).

Vygotski (1978) menar (enligt Hujala m.fl. 1999, s. 38) att leken är en fantasifull väg för barnen att genomföra önskemål och behov, som annars inte kunde uppnås. Leken skulle inte finnas, ifall barnen inte skulle ha behov och önskemål. Lekens viktigaste funktion är att barnen genom den kan utveckla sin medvetenhet om livet. Smilansky (1990) anser (enligt Hujala m.fl. 1999, s. 39) att rolleken har liknande element som projektarbeten. I rollekar skall barn kunna koncentrera sig på ett tema. Ju mer barnet deltar, desto mer lär sig barnet om olika situationer och teman samt hur de tolkas och definieras.

3.5.1 Lekmiljöer

Varje morgon när barnen kommer till daghemmet bör de mötas av en inbjudande miljö, som lockar dem att börja leka. Miljön skall väcka deras intresse att utforska, undersöka och upptäcka, samt att lära känna sin omgivning, sig själva och varandra. Grundläggande för en lekstimulerande miljö är harmoni. Allt har betydelse t.ex. färger, former och tomrum. För att barnen skall stimuleras till olika former av lek, behöver de utrymme och material som motsvarar deras intressen och behov. (Granberg 2003, s. 94-97). Lekredskap, leksaker och annat material skall vara placerade så att de är lättillgängliga för barnen. Det är alltså bättre om barnen själva kan ta den leksak som de vill leka med. (Granberg 2003, s. 78-80).

Barn behöver gott om plats för att röra sig, springa och jaga varandra, utan att de stör någon annan. Det behöver också finnas undanskymda platser dit barnen kan dra sig undan för ensamlek och stillsamma lekar. Ljudmiljön skall inte dämpas med musik vald av pedagogerna, utan det är barnens lekljud som skall höras. På daghemmet skall det finnas plats för olika lekar i samma rum. Miljön skall anpassas enligt barnen så att det finns platser där de vill leka. Det kan vara bra att skapa flera olika och avskilda ytor för lek på golvet. Låga hyllor och soffor kan användas som hjälpmedel för att dela upp rummet. (Granberg 2003, s. 94-97).

I en del miljöer kan eller får inte alla barn vara med och leka och i andra miljöer kan en del barn bli totalt uteslutna ur leken. Vad är det som styr leken och som ger alla barn möjlighet att ha tillgång till leken? I dagens läge är barngrupperna ofta mycket stora och utrymmena är ganska små, ofta alltför små för de stora grupperna. Olika rutiner och begränsningar i vardagsmiljön styr vardagen i förskolan och på daghemmet och leken kan ofta störas av olika avbrott för att barnen t.ex. skall äta eller gå ut. Detta innebär att barnen helt enkelt

inte alltid hinner leka färdigt sin påbörjade lek och de tvingas alltför ofta att avsluta sin lek p.g.a. rutiner eller begränsningar. (Sandberg 2008, s. 94). För att daghemmet skall kunna ge den viktiga och utvecklande leken tillräckligt med näring, måste både psykisk och fysisk miljö formars utifrån barns lust till lek. För detta krävs ett tolerant klimat med frihet och gott om utrymme för spontanitet.

Leken i utomhusmiljöer erbjuder olika och stora möjligheter för barn att utforska olika omgivningar utifrån sina egna förutsättningar och utvecklingsnivåer. En kreativ lekerfarenhet ger barnen möjlighet att pröva sina förmågor, söka nya utmaningar och pröva nya idéer. Barn tycker om att leka på platser som är lite undanskymda och platser där pedagoger inte helt har koll på vad barnen gör och det är på dessa platser som barnen lär sig samspel med sina vänner och med föremål. Utomhuslekar stimulerar barnens sinnen och de är viktiga för deras informella lärande. Doctoroff (2001) menar (enligt Sandberg 2008) att det är viktigt att utveckla olika lekplatser av hög kvalitet som är avsedda för alla barn. Doctoroff anser också att dagens samhälle är mer medvetet om lekens betydelse för barnens välbefinnande och att leken måste stödas om den inte kommer igång av sig själv på ett naturligt sätt. (Sandberg 2008, s. 96-97).

3.5.2 Fri lek

I daghemmen förekommer ofta uttrycket fri lek, vilket även ibland är inskrivet i veckoplanen. All lek är fri och den som försöker styra leken, drar undan förutsättningarna och leken som ett fenomen upphör. Vanligtvis används begreppet fri lek för att beteckna de delar av daghemsdagen då aktiviteterna inte leds av pedagogerna, utan barnens egna agerande styr lekens innehåll och mönster. Fastän leken kallas fri lek och betyder att pedagogerna inte tar del av den är det viktigt att leken alltid omges av pedagoger som är tillgängliga. Detta behövs dels för att kunna hjälpa och stödja enskilda barn och dels för att stötta leken. Det är viktigt att pedagogerna håller koll på leken, för att se barns avsikter, tolka händelseförlopp, upptäcka underliggande tongångar och hjälpa barn att återfinna jämviktsläget. Pedagogens närvaro behövs för att ge leken lagom relationer och se till att enskilda barn inte mår dåligt. (Granberg 2003, s. 82-85).

4 Observation

Observation ger möjlighet att se hur barn fungerar i olika situationer och vad som påverkar deras samspel. Genom observation fås insikter om barns tankevärld och dessutom får pedagogerna chansen att se helheten i barngruppen. När pedagogen själv är med i samspelet, är det sannolikt att vissa detaljer inte märks. Observation ger en bättre möjlighet att se allt som sker i omgivningen. (Arnér 2009, s. 17).

4.1 Observation på daghem

Det händer mycket på daghem och barn och vuxna samspelar med varandra på olika sätt. För pedagogerna kan det vara svårt att märka allt som händer omkring varje barn. Barnen ingår i olika samspelskonstellationer när de leker med varandra och genom att bara iaktta ett barn i samspelet, kan hela situationen missuppfattas. Därför är det i det pedagogiska arbetet mycket viktigt att observera och reflektera över och på det sättet synliggöra sådant som kanske inte märks till en början eller som kräver ansträngning för att märkas. (Arnér 2009, s. 17).

Bygdeson-Larsson (2010, s. 15) påpekar i sin avhandling hur viktigt det är att daghemspersonalen är uppmärksam och observerar samspelet mellan barnen i gruppen. Genom att observera och reflektera är det möjligt för personalen att utveckla förståelsen för barnens perspektiv i samspelssituationer. Både Bygdeson-Larsson och Arnér menar att det är viktigt att daghemspersonalen följer med vad barnen gör och att det dessutom görs reflektioner runt det. På det sättet lär sig pedagogerna mera om barnen, samt hur barn samspelar med varandra när de leker.

Bygdeson-Larsson (2010, s. 24) har utfört egna samspelsobservationer och bl.a. iakttagit att daghemspersonalens och barnens samspel fungerar bättre när personalen inte bara ser till barnens yttre beteende eller till det konkreta i situationen, utan även kan uppfatta vad barnen är upptagna med i sin föreställningsvärld. Att förstå barnen är lättare om personalen inte genast agerar, utan först iakttar, lyssnar och tolkar situationen och därefter tar egna initiativ. För att personalen skall kunna förstå barnens upplevelser, måste de kunna följa med samspelsprocessen en längre tid och sedan använda sina iakttagelser för att tolka barnens perspektiv. Om personalen bara kommer in i ett rum där barnen leker, är det omöjligt att veta vad som hänt tidigare och kunna ingripa på ett rättvist sätt.

4.2 Vad kan observeras

Observationer är användbara för att få förståelse för barns samspel. Sociala sammanhang är utgångspunkten för att kunna förstå barn, eftersom barn utvecklas i samspel med andra. En viktig aspekt av observation inom ett daghem är att inte observera allt på en gång. Olika aspekter i miljön och omgivningen skall väljas ut och fokuseras på. (Løkken & Søbstad 1995, s. 15-17).

Det är en stor utmaning att observera barns spontana lek, men samtidigt fås då intressant information om vad barnen tänker på och vilka relationer som finns mellan dem. Observeras kan även hur leken börjar och slutar, om det kommer med barn mitt i leken, eller om något barn blir isolerat under leken. I daghem finns många så kallade övergångssituationer, då det är intressant att observera barnen, sådana är t.ex. efter måltiden eller då barnen klär på sig för att gå ut. I dessa situationer framkommer ofta så kallade ”förhandlingar” mellan barnen om vem som skall leka tillsammans, samt vad de skall leka. Barnens lek kan observeras med utgångspunkt i var den sker eller vilket tema som visas i leken. En observation kan också göras för att få reda på om samma lek är annorlunda på för- och eftermiddagen, om barnen leker på olika sätt inne respektive ute eller vem barnen leker med då de själva får välja. Ett och samma barn kan även följas upp vid olika tidpunkter på dagen. (Løkken & Søbstad 1995, s. 90-91).

4.3 Hur använda observationer i praktiken

Inför en observation kan det behöva göras vissa förberedelser. Ibland kan det behövas ett formellt tillstånd från någon offentlig myndighet. Observatören måste få ha möjligheten att arbeta ostört från andra plikter under observationen så att hon/han verkligen kan koncentrera sig på att göra observationerna. Efter observationen måste det finnas tillräckligt med tid och ett passande utrymme, för att kunna bearbeta informationen så snart som möjligt. (Løkken & Søbstad 1995, s. 55). Patton (1984) menar enligt Løkken och Søbstad (1995, s. 55) att det finns en materiell, en fysisk och en intellektuell aspekt av förberedelserna. Till att börja med behövs ett tillräckligt stort anteckningsblock och några pennor. Observation är en påfrestande process som kräver övning, både mentalt och fysiskt. För att lyckas göra grundliga och mångsidiga observationer krävs det uppmärksamhet samt mentala förberedelser.

En observation kan sägas bestå av tre faser: själva observationen, beskrivning och tolkning. Med beskrivning avses att sätta ord på observationen och detta kan göras medan situationen utspelar sig eller i efterhand och med tolkning avses hur det nedskrivna förstås och uppfattas. Att tolka innebär att analysera eller dela upp beskrivningen och titta närmare på vad den består av och vilket förhållande som finns mellan delarna och helheten. Om barn i daghem observeras, sker tolkningen utifrån de kunskaper som finns om barngruppen, tidigare allmänna erfarenheter av barn och teoretiska kunskaper. Viktiga egenskaper som observatören bör ha är förmåga att ta olika perspektiv samt en empatisk förmåga. (Løkken & Søbstad 1995, s. 56-58).

I observationens efterarbete är det meningsfullt att också skriva ner de associationer som observationen gav. Vid analys av videoobservationer kan inte all information skrivas ned, utan bara den viktigaste informationen. Ibland behövs komplettering av den information som fås fram, genom att göra flera observationer. Bruun och Kärrby (1978) menar enligt Løkken och Søbstad (1995, s. 58) att pedagogerna på daghem kan delge föräldrarna informationen och genom föräldrarnas kommentarer kanske få ett värdefullt komplement till observationen. Böcker eller annan litteratur kan användas för att få fördjupad kunskap om de situationer som observeras.

Bisgaard och Strømnes (1975) samt Arvidsson (1974) tar enligt Løkken och Søbstad (1995, s. 58-60) upp tänkbara felkällor vid observationer. Informationen som fås fram är mindre tillförlitlig om sinnesorganen inte fungerar ordentligt. Förmågan att uppfatta det som sker är ofta sämre om observatören är trött eller på dåligt humör. Det första intrycket som fås av en person kan vara svårt att komma ifrån och observationen påverkas av detta. Det är möjligt att bedöma speciella egenskaper hos en person utifrån den allmänna uppfattningen som finns om personen och detta kallas haloeffekt. Vissa personliga faktorer kan även inverka negativt på observationen, t.ex. erfarenheter, förhandsinställningar, fördomar och motiv.

Observation kan användas i det dagliga arbetet på pedagogiska institutioner t.ex. daghem eller skolor. Observation behövs vid planering och genomförande av daghemmens mål. Förutom att planera den fysiska miljön, krävs det kunskaper om det enskilda barnet och hur barnet fungerar i grupp. Då kan observation eller intervju vara ett sätt att få reda på barnens behov. När planeringen är färdig och den har genomförts kan observation vara en viktig del av utvärderingen. Genom att regelbundet utforska och utvärdera daghemmet, kan personalen få nya insikter, som de annars kan missa. Även inom samarbetet med

föräldrarna är observation användbart. Föräldrar är intresserade av sina egna barn och hur det går för dem i daghemmet. Genom att observera barnen kan personalen konkret berätta för föräldrarna hur deras barn anpassar sig och trivs. Barn kan ha specialbehov och då kan det krävas av personalen att de skriver rapporter till andra instanser om barnet. (Løkken & Søbstad 1995, s. 11-13).

Ifall det är frågan om en dold observation, är det inte säkert att de som studeras är medvetna om observationen. Det som är bra med en dold observation är att observatören påverkar beteendet mindre hos den som observeras. Observatören kan vara synlig, men inte berätta för aktörerna om observationen. Om det är frågan om en öppen observation är observatören närvarande men frågeställningarna som vill belysas framförs inte. Öppen observation är den vanligaste formen av observation och används även i daghem. (Løkken & Søbstad 1995, s. 46).

4.4 Olika observationstyper

Ett sätt att observera är att använda sig av rangskalor. Då fås det allmänna intrycket av den som skall observeras. Skalan kan ritas som en linje med olika siffror eller svarsalternativ. Rangskalorna är lätta att använda, men de kräver en del övning. Ett annat sätt att observera är genom tidsstudier. Tidsstudier är en observationsmetod som betyder att beteenden beskrivs vid olika tidpunkter. Då denna metod används finns det ofta ett färdigt schema. I förväg har det bestämts vad som skall observeras och även tidsperioderna.

Löpande protokoll är en metod där observatören är en åskådare som skriver ner vad som händer. Det handlar oftast om korta tidsperioder (3, 5, eller 10 minuter) där observatören ser vad som sker med ett visst barn. Det är förstås omöjligt att skriva ner allt som händer, men observatören kan rikta in sig på en viss aspekt. Metoden är användbar, eftersom det på kort tid fås en allmän uppfattning om barnet och observationen kan senare användas som grund för mer specialiserade observationer.

Fältanalys handlar om att observatören själv är instrumentet. Observatören går in i situationen som en aktiv deltagare och samspelar med personerna i situationen, samtidigt som observationerna och situationen analyseras. En negativ faktor vid fältanalys är att det ofta kan fås en heterogen uppfattning och information, som det kan vara svårt att systematisera. En fördel är dock att en närhet till den som studeras uppstår. (Løkken & Søbstad 1995, s. 49-54).

4.5 Barnintervjuer

Det är viktigt att göra barnintervjuer, eftersom det lätt anläggs ett vuxenperspektiv på barn, deras behov och deras situation. Med hjälp av intervjuer kan pedagoger ändra sina uppfattningar om vad som rör sig i barnens tankevärld. Barn kan anpassa sina svar efter det de tror att pedagoger vill höra, trots detta är intervju en bra metod för att få information om subjektiva förhållanden. Viktigt i intervju med barn är att inte enbart lyssna vad barnet säger, utan också uppmärksamma vad det gör då det samtalar med en pedagog. Intervjusituationen handlar om att uppfatta mångsidigheten i barnens beteende. Det finns några faktorer som kan påverka intervjuresultatet med barn, t.ex. deras ålder och intellektuella förutsättning. Barn kan intervjuas genast när de kan uttrycka sig med hjälp av ord. (Løkken & Søbstad 1995, s. 109-110).

Andra saker som kan påverka resultatet av en intervju är barnets motivation och dess emotionella tillstånd. Ifall barnet inte vill bli intervjuat kan det vara bättre med spontana samtal vid ett naturligt tillfälle. Relationen mellan barnet och intervjuaren har stor betydelse och barnet märker genast om intervjuaren inte är intresserad av svaren. Då barn intervjuas kan bilder, dockor och andra leksaker användas som hjälpmedel. Leksakerna kan minska nervositeten och spänningen samt öka svarsbenägenheten. Barn i 3-8 års ålder kan intervjuas i ungefär 35 minuter, medan yngre barn tröttnar fortare. (Løkken & Søbstad 1995, s. 109-110).

5 Videoobservation

Att observera barn med videokamerans hjälp har blivit en allt vanligare metod på daghem. Det här kapitlet inleds med etiska reflektioner kring videoobservation, eftersom det finns mycket som bör funderas på innan filmningen kan börja och även under och efter inspelningen. I kapitlet diskuteras också för- och nackdelar med metoden samt praktiska råd att tänka på under videoobservationerna.

5.1 Etiska reflektioner

Användning av videokamera i observationssyfte ställer höga krav på både tid och reflektion, men användningen ställer också nya krav på observationsetiken och identitetsskyddet för enskilda människor. Etik handlar om moral, värden och krav om vad som är rätt och riktigt att göra i olika sammanhang. När en barngrupp skall filmas kan

många frågor uppstå. Dessa frågor kan t.ex. handla om vad som skall observeras samt vilken del av inspelningarna som skall visas åt föräldrarna. (Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 50-52).

Storm-Mathisen påpekar att en tillåtelse måste fås av både personal och föräldrar innan videoobservationen på ett daghem får börja. Det viktigaste är att informera föräldrarna om syftet med observationerna och att de får veta hur observationerna kommer att gå till. Storm-Mathisen reflekterar också kring om föräldrarna skall få se på inspelningarna och i så fall vilka delar som visas åt dem. Vilka delar föräldrar fäster sig vid och hur de sedan tolkar dessa delar är alltid oklart. (Storm-Mathisen 1994, enligt Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 50-52). Det är betydelsefullt att föräldrarna förstår att observationer är ett arbetsredskap, som bidrar till att utveckla verksamheten och till att skapa bärande relationer mellan barn och mellan barn och pedagoger (Granberg 2003, s. 175-176).

Berit Bae har jobbat mycket med videoobservationer i daghem och rekommenderar att vissa saker gällande observationer funderas på. Det är viktigt fundera på vad som helst skall fångas upp med inspelningen, vad materialet används till, vem som får titta på materialet samt om det finns risk att någon får obehag av materialet. Även Bae påpekar att videoobservationer är tidskrävande, men att metoden ändå ger stora möjligheter samt mycket glädje. Om pedagogen gör observationer i sin egen barngrupp, gäller det att fokusera på och uppmärksamma sådana situationer som lär en att se olika samspelelmönster hos barnen. Att sedan analysera och reflektera över det som verkligen sker i barngruppen, ger personalen en större förståelse för barnens relationer till varandra och till personalen. (Bae, enligt Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 52-53). Vid arkivering av material skall material som inte berör alla också förvaras så att alla inte har tillgång till det. Tystnadsplikten och den personliga hedern skall respekteras. (Granberg 2003, s. 175-176).

5.2 För- och nackdelar med videoobservation

Genom att göra en observation med videokamera är det möjligt att registrera mycket mer än med enbart penna och papper. Med videokamerans hjälp fås fylligare och mera information. Under videoobservationen har observatören möjlighet att följa med händelser och röra sig i och ut ur rum, utan att behöva se ner på pappret för att anteckna. Det finns även möjlighet att återse de inspelade händelserna i motsats till en traditionell observation, där informationen bara finns i observatörens tankar och anteckningar. En videoobservation kan ses flera gånger, både av den som observerat och av andra personer. Med hjälp av t.ex.

zoomningsteknik ger videoinspelningen möjlighet att se ansiktsuttryck och mindre detaljer. Deltagarnas röster, blickar och kroppsspråk blir tydliga på videoinspelningen. (Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 36-37).

Att följa med barns vardag i daghem och filma deras egna aktiviteter, kan ge kunskap som många gånger inte uppmärksammas av pedagogerna. Pedagogerna kan lära sig mycket om barnen och om sig själva genom att använda sig av videoobservation. Det är ändå viktigt att komma ihåg att videoobservationer inte berättar allt om vardagen i ett daghem. Observatören bör även vara medveten om att metoden kräver mycket efterarbete i form av analys och tolkning av den inspelade informationen. (Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 37-38). Goode påpekar att en annan begränsning med videoinspelningar är att de inte fångar upp lukter, smaker eller känslor (Goode 1992, enligt Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 36-37).

5.3 Att spela in/filma

Det finns vissa saker som bör beaktas innan en videoinspelning görs. Det svåraste och mest utmanande är kanske att bestämma var fokus skall ligga. Motivet för inspelningen och vad som skall fokuseras på bör diskuteras inom arbetslaget. Inspe­lningen kan t.ex. handla om barnens kamratrelationer, om deras lärande och utveckling, om uteleken eller om matsituationer. (Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 43-44).

En viktig sak att tänka på under filmningen är avståndet till situationen som filmas. Den lämpliga distansen varierar beroende på situationen och ibland behöver observatören vara ganska nära och ibland lite längre ifrån. Observatören skall ändå inte gå så nära att situationen störs. Är observatören däremot för långt ifrån situationen, kanske ljudet från inspe­lningen inte uppfattas. Kameran skall flyttas sakta och vändas från ljuset och inte för ljuset. Hur länge en viss situation filmas är betydelsefullt att fundera på. Det är viktigt att filma situationen tillräckligt länge, men ändå inte så länge att den blir tråkig att analysera. (Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 43-44).

Det är bra att vara medveten om att personer som filmas reagerar på olika sätt. Lindahl påpekar att barn till en början kan vara mycket intresserade av både videokameran och personen som håller i videokameran. Med tiden vänjer sig barn vid videokameran och förhåller sig oftast ganska omedvetna till att de blir filmade. Innan filmningen börjar kan barnen själva få hålla i och undersöka videokameran, eftersom de då ganska snabbt tappar

intresset både för kameran och för den som filmar. (Lindahl, enligt Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 38).

I motsats till barn är vuxna alltid medvetna om att de videofilmas. Hur filmningen påverkar en person har bl.a. att göra med vilken relation den som filmas har till personen som filmar. Många vuxna kan känna sig stressade då de blir filmade, vilket leder till onormalt beteende. Detta kan göra att den vuxna eller pedagogen koncentrerar sig mera på kameran, än på barnen som hon/han skall samspela eller kommunicera med. När vuxna känner obehag inför kameran är det vanligt att de vänder ryggen mot kameran. (Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 40).

5.4 Dokumentation

Det är även viktigt att dokumentera, eftersom det ger färdighet att följa med barnen under en viss period och se deras utveckling (Granberg 2003, s. 163). Leken genomgår förändringar hela tiden och resultatet kan vara synligt såsom en koja eller en färgglad målning, men det finns sällan spår av det som har hänt. Därför är det viktigt att observera och dokumentera leken. Barnens kommenterar och berättelser skall sparas. Då blir processen tydligare för pedagoger, barn och föräldrar. Det kan göras olika former av dokumentation, t.ex. videofilmning, fotografering eller att någon skriver ner processen. Processen blir tydligare för dem som funnits på plats, men också för dem som inte varit på plats under observationstillfället. Dokumentationen bevisar det gjorda och berättar för pedagogerna hur olika aktiviteter fungerat i barngruppen. På så sätt kan barns utveckling följas med. De kan få stöd vid individuella behov och verksamheten kan anpassas till barnens intressen, behov och utveckling. (Granberg 2003, s. 164-166).

Allt skall dokumenteras, inte bara de lyckliga stunderna utan också misslyckanden. Dokumentation ger pedagogen insyn i sitt arbete och sin egen utveckling som fostrare. Därmed får pedagogen förståelse för sitt eget agerande i olika situationer och hur det inverkar på barnen. Det blir lättare att utveckla ett pedagogiskt tänkande i olika sammanhang. Dokumentation ger möjlighet till att förstå barns handlingar och tankar, dels yrkesrollen och det egna handlandet. Dokumentation tydliggör barns individuella behov av stimulans. På så sätt kan pedagogerna förändra det egna beteendet så att det främjar varje enskilt barn. Video- och bandinspelningar lyfter fram barnens samspel med varandra och med pedagogerna. (Granberg 2003, s. 168).

6 Tillvägagångssätt, etisk reflektion och tillförlitlighet

I det här kapitlet beskrivs tillvägagångssättet under arbetets gång och hur den barncentrerade observationsmodellen har utformats. Kapitlet redogör även för hur litteraturen har valts ut samt för arbetets tillförlitlighet. Hela kapitlet genomsyras av etisk reflektion gällande val och tillvägagångssätt. Etiken kommer också fram i det medvetna valet att utgående från teoridelen utveckla en observationsmodell med barns perspektiv. Förutom att arbetet är skrivet ur barns perspektiv, har fokuseringen på det goda samspelet lyfts fram speciellt mycket.

6.1 Arbetsprocessen

Det här examensarbetet ” Barncentrerad videoobservation – en modell för observation av barns samspel” är ett utvecklingsarbete, som är en del av projektet ”Det resilienta barnet”. Arbetet är ett beställningsarbete från Folkhälsans Förbund r.f och därför var ämnesområdet redan bestämt på förhand. Arbetet skulle handla om hur barns samspel på daghem kan observeras. Vår uppgift var att utveckla ett instrument för detta ändamål.

Då en arbetsprocess inleds är det enligt Ejvegård (2009, s. 20-21) viktigt att fundera på problemformuleringen, frågeställningar, avgränsningar, syfte samt eventuellt samarbete med andra. Det här arbetet är skrivet av fem studerande. Syftet var ganska klart från början, men under processens gång har det ursprungliga syftet och frågeställningarna ändrats flera gånger.

När ämnet för arbetet är bestämt, är det viktigt att avgränsa undersökningsområdet. Ett vanligt misstag är att till en början skriva om ett alltför brett område. Då skribenten redan från början funderar på avgränsningar och bestämmer sig för vad som skall skrivas, underlättas processen och onödigt arbete undviks. Skribenten skall ändå inte vara rädd att radera vissa delar av den skrivna texten, eftersom det är en del av processen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, s. 75-76). En del avgränsningar var redan bestämda i och med att arbetet var ett beställningsarbete. Målgruppen för projektet var barn i 3-5 års ålder och arbetet skulle rikta sig till pedagoger på daghem. Under processens gång gjordes ytterligare avgränsningar, men för att kunna göra dem behövdes först mera information om ämnet.

Examensarbetet har många influenser från kvalitativ forskning. En kvalitativ forskning eller studie handlar inte i första hand om att söka statistiska resultat, utan det handlar mera om att finna kvaliteten i det som undersöks. En kvalitativ forskning vill få en djupare bild och förståelse av bakomliggande orsaker och faktorer som påverkar det som studeras. Fokus ligger inte på alla små detaljer i den kvalitativa studien, utan hellre på den större bilden. För att klara av att göra detta måste ett översiktsarbete göras. Översiktsarbetet handlar om att gå igenom forskning som gjorts tidigare. (Ejvegård 2009, s. 48-49). För att kunna utarbeta en observationsmodell för barns samspel, behövdes till en början litteratur om barns samspel, hur det ser ut samt vilka delar det består av.

Skrivprocessen är en del av undersökningsprocessen och den är inte endast en mekanisk process, utan även kreativitet behövs. Mekanisk rapportering och dokumentation är viktiga, men lika viktigt är kreativitet, eftersom det går att skriva saker på många olika sätt. Första steget i skrivprocessen är skissandet. Det behöver inte genast bli en färdig text så det lönar sig inte att vara för noggrann i det här skedet. Skissandet görs för en själv och då är det tillåtet att det finns fel i texten. Brainstorming kommer även med i skrivprocessen. Det är ett sätt att fundera vad allt som kommer med i området. Poängen med dessa förarbeten är att genast efter skissandet och brainstormingen börja skriva på själva arbetet. (Mäkinen 2005, s. 146-155). Skrivprocessen inleddes i ett tidigt skede och under processens gång har brainstorming utförts flera gånger för att reda ut vad som skulle behövas i arbetet och hur arbetet kunde gå vidare. Texten har behandlats, flyttats på och ändrats flera gånger. Rubrikerna och underrubrikerna i arbetet har också omformulerats många gånger. Onödiga rubriker har tagits bort och texter har slagits samman och raderats. Rubrikerna har valts med omsorg, för att väcka intresse och beskriva innehållet i texten. Arbetets rubrik har också ändrats flera gånger, innan den slutliga versionen har formulerats.

Brainstorming har även utförts kring observationsmodellen som skulle utvecklas och den har funnits med i tankarna under hela arbetsprocessen. Modellen skall fungera resursförstärkande och därför kändes det naturligt för oss att fokusera på barns positiva samspel. Alltför ofta påpekas endast det negativa samspelet bland barnen på daghem och även därför kändes det viktigt att betona det positiva samspelet. Synen på barn handlar nuförtiden om att barnen är kompetenta och skall ha rätt till inflytande över sina liv. Det blev därför naturligt att utveckla en observationsmodell där barnen kan vara delaktiga och där deras perspektiv kan komma fram. Som blivande professionella inom dagvården har vi genom vår arbetserfarenhet även sett ett behov för en barncentrerad observationsmodell.

Under hela arbetsprocessen har vi velat betona denna barnsyn samt vikten av att beakta barns perspektiv.

Nästa steg i arbetsprocessen blev att ta reda på hur barns samspel kan observeras. Efter att ha bearbetat litteratur och diskuterat kring olika observationsmetoder, bestämdes det att videoobservation skulle vara en utmärkt metod med tanke på modellen. Valet gjordes eftersom barn kan ha svårt att förstå muntlig information och ofta har lättare att förstå visualiserade situationer. Genom att barnen tillsammans med pedagogen tittar på en videoinspelning där samspelet fungerar, har de lättare att förstå och kan kanske också med stöd från filmen berätta vad som händer och vad som gör att samspelet fungerar. På det här sättet blir det även lättare för pedagogen att se och förstå situationen ur barnens perspektiv. Pedagoger kan nämligen uppleva situationer på ett helt annat sätt än barnen och därför bör barnen vara med och diskutera och ge sin syn på saken. När barnen tittar på och diskuterar de fungerande samspelssituationerna får de också positiva modeller som de kan använda i det fortsatta samspelet med andra barn. I traditionella observationer är barnen sällan delaktiga i behandlingen av det insamlade materialet. Genom att barnen i videoobservationen själva är med och tittar på samt reflekterar kring det inspelade, blir de mer delaktiga. Videoobservationen utgår på det här sättet även från barnens perspektiv och inte från pedagogens tolkningar.

Allt kan inte observeras på en gång och därför måste en avgränsning göras av vilka situationer som skall observeras. Barn samspelar för det mesta med varandra genom lek och därför ansågs leken lämplig att observera. Senare specificerades leken att gälla endast den fria leken, eftersom barnen då är mest sig själva och deras samspel då är mest naturligt utan pedagoger som styr. Till en början fanns matsituationen med som ett alternativt observationstillfälle, men området blev för brett och matsituationen valdes därför senare bort.

6.2 Utarbetning av observationsmodellen

Då utarbetningen för observationsmodellen började var första steget att fundera hur modellen skall se ut. Det bestämdes att den skulle presenteras i form av en fristående bilaga med tydliga anvisningar. Följande steg i processen var att fundera vilka delar från arbetets teoridel som skulle lyftas fram. Modellen började utformas, men den tog främst upp hur pedagogen skulle observera barnen på daghem. Senare konstaterades därför att den inte var tillräckligt ingående gällande andra viktiga delar, som t.ex. vad som skall

observeras, vilka delar av leken som är viktiga att lyfta fram, hur materialet går igenom med barnen samt vad som händer efter observationen och diskussionen. Alla dessa delar är lika viktiga som delen om hur pedagogen skall observera barnen. Därför måste modellen ännu ändras om och bli mer ingående med klarare direktiv.

Då modellen sedan omformades var första steget att läsa igenom teoridelen och se vad som bör lyftas fram i modellen. Då det t.ex. lyftes fram att pedagogerna skulle observera den fria leken, ansågs det vara bra att kort beskriva vad som avses med fri lek. I kapitel 4.2 anses att den intressantaste informationen om vad barnen tänker på och vilka relationer som finns mellan dem, kan fås genom att observera den spontana leken (Løkken & Søbstad 1995, s. 90-91). I kapitlet påpekas också att allt inte kan observeras på en gång och att olika aspekter måste väljas ut och fokuseras på (Løkken & Søbstad 1995, s. 15-17). I observationsmodellen har vi tagit fasta på att pedagogerna kan observera leken under olika tidpunkter och i olika miljöer, för att upptäcka variationer i leken, vilket lyfts fram i kapitel 4.2 (Løkken & Søbstad 1995, s. 90-91).

För att kunna ge klara direktiv om vad pedagogen skall observera måste det finnas definierat vilka delar som är viktigast att observera samt vad dessa händelser innebär. I kapitel 3.2 togs fasta på de anslutningsstrategier som barn använder sig av för att komma med i en pågående lek (Corsaro 2005, enligt Öhman 2006, s. 48-49). Anslutningsstrategier anser vi att är en viktig del att observera på daghem, eftersom de utgör grunden för lek med andra barn. Senare i kapitlet tas konflikthantering upp och även detta valdes som ett tema i observationsmodellen. Konflikter är väldigt vanliga på daghem och genom att lösa konflikter lär sig barnen nya saker, t.ex. att tänka sig in i hur det andra barnet känner och tänker (Johansson 1999, s. 193-198).

I modellen finns även praktiska råd inför videoobservationen. I kapitel 5.1 påpekas att det behövs föräldrarnas tillstånd innan videoobservationen inleds och att de bör informeras om observationens syfte och tillvägagångssätt (Storm-Mathisen 1994, enligt Pramling Samuelsson & Lindahl 1999, s. 50-52). I modellen har vi även bifogat en tillståndsblankett som kan användas för detta ändamål. Ur kapitel 5.3 har flera praktiska råd kring videofilmningen valts ut. Granberg (2003, s. 163) anser i kapitel 5.4 att det är viktigt att föra en dokumentation efter observationen och därför finns ett litet avsnitt om dokumentation i modellen. Utvecklingen och resultatet som videoobservationen bidrar till kan ses på ett annat sätt om man dokumenterar händelsen. Pedagogen kan ta upp saker som framkommer kring de teman diskussionen handlat om.

I hela modellen har vi försökt betona att fokus skall ligga på det goda och positiva samspelet bland barnen. I modellen ville vi speciellt betona värdegrunden som modellen vilar på. Teori från kapitel 2, vilket betonar barnsyn, barns perspektiv samt barns delaktighet och inflytande används i modellens avsnitt om värdegrunden. Bygdeson-Larssons resonemang från kapitel 4.1 har också beaktats vid formuleringen av värdegrunden.

För att göra modellen mera lättläst sammanfattades den viktigaste informationen i en ruta efter varje textavsnitt. Då alla delar av modellen var färdigt skrivna började processen om hur dess layout skulle se ut. Modellen skulle vara lockande och enkel att använda. Modellen finns med som en bilaga i examensarbetet och kan tas ut skilt för sig. Trots att modellen är baserad på teoridelen har de viktigaste delarna ur teorin lyfts upp också i modellen, så att pedagogen kan använda modellen även utan att läsa teoridelen.

6.3 Litteraturgranskning

Litteratursökningen är nödvändig för att undersökaren skall hitta den litteratur som behövs, för att göra en undersökning eller en studie. Litteratur innebär t.ex. böcker, artiklar, uppsatser, rapporter och essäer. (Ejvegård 2009, s. 47). För att få fram den litteratur som behövdes för detta examensarbete har de flesta av dessa litteraturformer granskats. Största delen av den information och teori som använts har kommit från böcker och rapporter, men även internet har använts som litteraturkälla.

Enligt Ejvegård (2009, s. 47) kan det vara bra att använda bibliotekets databaser för att hitta litteratur inom undersökningsområdet. Här måste sökord eller nyckelord användas för att hitta det som söks. I denna litteraturstudie har bibliotekets databaser använts för att hitta information. Sökningen var tidsdryg och materialet som hittades berörde examensarbete endast marginellt. Arto, Esbsco, Google Scholar och Pro Quest var sökportalerna som användes, men resultatet var svagt eftersom sökorden var alltför snäva. Då sökningen gjordes hade det på förhand bestämts en ganska snäv lista på ord, vilket resulterade i ett svagt resultat. I ett senare skede upptäcktes detta, men då var litteraturlistan redan ganska täckande för ämnet och inriktningen på arbetet hade tagit en annan form.

I början av examensarbetsprocessen söktes litteratur och tidigare forskning om barns samspel. Då var sökningen mer allmän och bredare eftersom avgränsningarna inte var helt klara i början av arbetsprocessen. För att få en insyn i den litteratur som fanns gjordes en

bred sökning med endast orden samspel eller barns samspel som nyckelord. Det fanns mycket litteratur om samspel mellan barn och vuxna, men inte lika mycket om samspel mellan barn och barn. Enligt Ejvegård (2009, s. 48) hittar en forskare lätt för mycket litteratur och ofta sådan litteratur som inte behövs för just det arbetet som görs. Därför kan det vara bra att alltid börja med att granska materialets innehållsförteckning, abstrakt samt nyckelord för att få en insyn om vad materialet bearbetar.

Barns samspel består till stor del av lek och därför blev nästa steg i litteratursökningen att kombinera ordet lek med bl.a. samspel, barn, daghem och förskola. Denna sökning gav mera konkret litteratur som behövdes för det här utvecklingsarbetet. Med hjälp av avgränsningarna och de nya nyckelorden blev sökningens noggrannhet bättre. Efter att litteratursökningen om barns samspel, leken, daghem och förskola gav goda resultat med mycket litteratur gjordes nästa steg i litteratursökningen. Processen gick vidare med att söka information om hur barns samspel kan observeras. Sökorden samspel, interaktion, observation, barngrupp, evaluering, utvärdering och metoder användes i olika kombinationer. Litteraturen och forskningarna om observation som hittades handlade ofta om observation av barns lärande och hur barnens inläring kan förbättras och inte om observation av själva samspelet.

Av olika metoder som kan användas för att observera barns samspel, ansågs det att videoobservation skulle vara lämpligast med tanke på modellen som skall utvecklas. Litteratursökningen om videoobservation och om forskare som använt sig av videoobservation tillsammans med barn fortsatte. Forskare som ofta dykt upp under litteraturgenomgången har använts som sökord. Under processens gång har barnets perspektiv hela tiden varit i fokus och sökord som barns delaktighet, barnperspektiv och barns perspektiv har också använts. När relevant material hittats har det även kontrollerats vilka källor som använts i materialet och på det sättet har sökningen gått vidare.

Litteraturen som använts är till största del svensk. Den svenska litteraturen har samma tankesätt som vill betonas i detta examensarbete. Barns perspektiv lyfts oftare fram i den svenska litteraturen än i den finska. Den svenska litteraturen var tillräckligt givande för detta examensarbete och därför behövdes inte böcker på andra språk användas i första hand. Trots att största delen av litteraturen är svensk har en del finsk litteratur också använts.

6.4 Tillförlitlighet

I en litteraturstudie är det alltid viktigt att granska tillförlitligheten. Det är undersökarens uppgift att överväga om de böcker, rapporter, undersökningar och liknande som använts är tillförlitliga. Även om litteraturen som används är från böcker måste dess saklighet bedömas. Saklighet innebär att de uppgifter som ges är sanna och riktiga. (Ejvegård 2009, s. 17).

Utvärderingen av texterna och materialet som hittas under informationssökningen, kan också kallas för källkritik (Mäkinen 2005, s. 62-85). Källkritik innebär alltså att gå igenom om den information som hittats är tillförlitlig eller inte. Det handlar inte enbart om informationens tillförlitlighet, utan det är även viktigt att kunna värdera tillförlitligheten genom hela arbetet och även i det egna sättet att skriva. (Mäkinen 2005, s. 85-87). Källans värde kan också kontrolleras med hjälp av en granskning av varifrån uppgifterna, informationen och teorin kommer (Ejvegård 2009, s. 71-75). Litteraturen som använts i det här arbetet har granskats genom att undersöka vem författarna eller forskarna bakom texten är och genom att utvärdera om de är insatta i ämnet och har gjort tidigare forskning inom liknande områden. Vissa författare eller forskare som ofta har dykt upp i litteratursökningarna, har ansetts trovärdiga och insatta i ämnet.

Ett sätt att försäkra att litteraturen är saklig, är att så långt som möjligt använda primärkällor. I en sekundärkälla finns det alltid en risk att uppgifterna inte är korrekta. Ett annat sätt att försäkra tillförlitligheten är att använda sig av nyare källor. En nyare källa borde i allmänhet alltid vara mera pålitlig och tillförlitlig än en äldre källa. (Ejvegård 2009, s. 71-75). I detta arbete har en del sekundärkällor använts. Detta har gjorts p.g.a. att primärkällorna kring barns samspel ofta varit relativt gamla. Istället har källor som är publicerade under åren 2000-2012 försökt användas och källor som är äldre än 1990 har försökt undvikas. Barnsynen i de nyare källorna har också stämt mera överens med den barnsyn som vill förmedlas i detta arbete.

Att använda internet som en källa är alltid riskabelt. Det finns internetsidor som helt enkelt inte är pålitliga eller garanterar att uppgifterna är sanna. Det finns givetvis även tillförlitligt material på internet, men här måste forskaren alltid utvärdera om materialet kan användas eller inte. (Ejvegård 2009, s. 71-75). I arbetet har material från internet använts och då har det alltid undersökts vem personen bakom texten är och om personen är insatt i ämnet, för att få så tillförlitlig information som möjligt.

7 Avslutande diskussion

Syftet med det här arbetet har varit att utveckla en barncentrerad observationsmodell för att observera barns samspel på daghem. Observationsmodellen skall fungera som ett hjälpmedel för pedagoger som arbetar på daghem. Utgående från arbetets syfte har litteratur om barns samspel, lek, barns perspektiv, observation samt videoobservation sökts och utgående från litteraturen har observationsmodellen formats.

Detta arbete har gjorts inom projektet ”Det resilienta barnet”. Projektets tidigare arbeten har mera varit resiliensforskningar, där olika kompetenser och metoder har utvecklats för att stöda barns resiliensförmåga. Det här arbetet satsar dock mera på att se det goda samspelet hos barn, hur barn samspelar med varandra, hur barn leker, hur barn kan observeras och videoobserveras samt hur materialet från observationen kan tas upp med barnen. Meningen med videoobservationen är inte att peka ut eller värdera någon, utan istället skall positiva och glädjeggivande händelser som sker i barnens samspel hittas och lyftas fram tillsammans med barnen. Det är meningen att barnen själva skall kunna se det goda samspelet som utspelas.

Genom allt material som lästs under litteraturgenomgången, har det konstaterats att då en videoobservation av barn görs är det alltid från ett vuxenperspektiv. Det är vuxna eller pedagoger som videofilmar barnen och det är också de vuxna eller pedagogerna som ser igenom materialet och bearbetar det. Var är då barnens syn och del i det hela? Därför har detta arbete gjorts utgående från barns perspektiv. Pedagogerna på daghemmet videofilmar barnen, men sedan går det insamlade materialet igenom tillsammans med barnen, så att barnen blir mera delaktiga och får lyfta fram sin syn och sina tankar om det som sker i det filmade materialet.

Vi anser att det är viktigt att barn på daghem får stöd och uppmuntran i sitt goda samspel med andra barn. Att kunna samarbeta, lösa problem, ta hänsyn till andra, ta med nya barn i leken, turas om och kunna dela på leksaker är viktiga delar av samspelet med andra barn. Om barnen blir medvetna om dessa delar och delvis behärskar dem, kommer barnen att ha nytta av det i framtiden.

7.1 Kritisk granskning

Syftet med arbetet var att utveckla en barncentrerad observationsmodell för att observera barns samspel på daghem. Syftet har uppnåtts och vi är själva väldigt nöjda med observationsmodellen. Det finns förstås rum för vidareutveckling av modellen och arbetet överlag, men detta tas upp i kapitlet om reflektioner och utvecklingsförslag. Frågeställningarna som arbetet utgått ifrån var ”Hur samspelar barn i den fria leken?”, ”Hur beaktas barns perspektiv i videoobservationen?” samt ”Vilka delar av det positiva samspelet är viktiga att lyfta fram tillsammans med barnen?”. Under arbetsprocessen har vi utgått ifrån att få svar på dessa frågor och vi är själva nöjda med resultatet.

Litteraturavgränsningen kunde kritiseras en aning, eftersom vi främst använt litteratur på svenska. Någon bok på finska har använts, men mera finsk och engelsk litteratur kunde dock ha använts för att få en mera mångsidig helhet. Många olika böcker och författare har använts för att få en tillförlitlig teoridel. Vi har försökt hitta flera författare som anser samma sak, för att stärka tillförlitligheten i arbetet. Med tanke på arbetets tillförlitlighet finns det förstås alltid förbättringar. Det finns alltid flera och nyare böcker att använda, flera forskare att basera sina tankar på samt flera primärkällor att använda. Dock har vi under arbetets gång strävat till att så långt som resurserna räcker använda nyare källor och material. Olika forskares tankar har också jämförts för att få en mer tillförlitlig teoridel. Då en forskare eller en författare hittats, har vi alltid granskat vem personen i fråga är, samt vad personen arbetat med för att få en insyn i hur tillförlitlig informationen är. En del sekundärkällor har använts. Skulle endast primärkällor användas skulle arbetet eventuellt vara mera tillförlitligt, eftersom det alltid finns en liten risk med att använda sekundärkällor.

Arbetet är främst riktat till pedagoger på daghem, men det kan givetvis även användas av andra som arbetar med barn. Projektets målgrupp är barn i 3-5 års ålder, men för att det inte funnits tillräckligt med material om barns samspel i denna ålder har information sökts allmänt om barns samspel samt hur barn leker. Barn är även väldigt olika till sin natur och beteendet hos barn i samma ålder varierar. Modellen och materialet i examensarbetet kan därför också användas av barn i annan ålder än 3-5.

Överlag är vi väldigt nöjda med resultatet gällande arbetets syfte och frågeställningar och det har varit ett väldigt intressant och givande arbete att skriva. Arbetets ämne är enligt oss ett väldigt viktigt tema och vi hoppas att pedagoger nu kan börja betona det goda samspelet ännu mera och se allt som sker på daghem mera ur barns perspektiv.

7.2 Reflektioner och utvecklingsförslag

För att observationen av barns samspel på daghem skall bli ännu bättre finns det en del förbättrings- och utvecklingsförslag. Eftersom det inte fanns tillräckligt med resurser och tid för att pröva videoobservationen i ett daghem, föreslås det att projektet går vidare med att pröva observationsmodellen i olika daghem för att se hur den fungerar i praktiken.

I början av arbetsprocessen ville vi gärna ta upp hur samspelet fungerar i bl.a. matsituationen, i olika övergångssituationer samt hur barn med särskilda behov samspelar med andra barn. På grund av den utsatta tiden för arbetet måste ämnesområdet avgränsas så att modellen endast gäller samspelet som sker i den fria leken. Det skulle vara intressant om de studerande som fortsätter med projektet skulle ta fasta på dessa viktiga situationer som dagligen sker i daghemmen. Med övergångssituationer avses bland annat när barnen går ut, före eller efter samlingen samt när barnen väntar på att gå och äta. Även hur barn med särskilda behov samspelar, anser vi att är en väldigt viktig del som kunde videoobserveras och dokumenteras. Här kan pedagogerna bland annat få reda på hur barnen med särskilda behov samspelar, hur deras samspel kunde stödas samt vad barnen lyfter fram i diskussionen om det insamlade materialet. Det kan vara lättare för barnen att diskutera och fundera över det goda samspelet om de ser det visuellt via det insamlade materialet.

Vi anser att denna observationsmodell är väldigt viktig och att det finns ett stort behov av den på daghemmen. Därför hoppas vi att projektet fortsätter att vidareutveckla modellen så att den blir bättre samt att den används flitigt.

Källförteckning

- Arnér, E. (2009). *Barns inflytande i förskolan – en fråga om demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Arnér, E. & Tellgren, B. (2006). *Barns syn på vuxna – att komma nära barns perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Bolin, L. (2010). *Barns samspel i den fria leken: en observationsstudie*. Högskolan på Gotland. <http://hgo.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:322615> (hämtat: 29.2.2012).
- Bygdeson-Larsson, K. (2010). "Vi började se barnen och deras samspel på ett nytt sätt." *Utveckling av samspelsdimensionen i förskolan, med hjälp av Pedagogisk processreflektion*. Umeå Universitet, Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap, Umeå. <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:355673> (hämtat: 28.1.2012).
- Dunn, R., Dunn, K. & Treffinger, D. (1995). *Alla barn är begåvade – på sitt sätt*. Malmö: Skogs Grafiska AB.
- Ejvegård, R. (2009). *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Ellneby, Y. (2007). *Barns rätt att utvecklas*. Stockholm: Natur och kultur.
- Granberg, A. (2003). *Småbarns lek – en livsnödvändighet*. Stockholm: Liber AB.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Holmsen, M. (2005). *Samtalsbilder – en väg till kommunikation med barn*. Lund: Studentlitteratur.
- Hujala, E., Parrila, S., Lindberg P., Nivala, V., Tauriainen, L & Vartiainen, P. (1999). *Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa*. (2. uppl.). Oulu: Yliopistopaino.
- Jonsdottir, F. (2007). *Barns kamratrelationer i förskolan: Samhörighet, tillhörighet, vänskap, utanförskap*. Malmö Högskola, Lärarutbildningen, Malmö.
- Johansson, E. (1999). *Etik i små barns värld – om värden och normer bland de yngsta barnen i förskolan*. Göteborg: Vasastadens bokbinderi AB.

- Linusson, P. & Nilsson, K. (2008). *Samspel i förskolan – observationsstudie på en förskola*. Göteborgs universitet.
http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/18460/1/gupea_2077_18460_1.pdf (hämtat: 29.2.2012).
- Ladberg, G. & Nyberg, O. (1996). *Barnen och språken – tvåspråkighet och flerspråkighet i familjen och förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Löfdahl, A. (2004). *Förskolebarns gemensamma lekar – mening och innehåll*. Lund: Studentlitteratur.
- Løkken, G. & Søbstad, F. (1995). *Observation och intervju i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Michélsen, E. (2005). *Samspel på småbarnsavdelningar*. Stockholm: Liber AB.
- Mäkinen, O. (2005). *Tieteellisen kirjoittamisen ABC*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Niss, G. & Söderström, A-K. (2006). *Småbarn i förskolan – den viktiga vardagen och läroplanen*. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet – i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber AB.
- Pramling Samuelsson, I. & Lindahl, M. (1999). *Att förstå det lilla barnets värld – med videons hjälp*. Stockholm: Liber AB.
- Sandberg, A. (2009). *Med sikte på förskolan – barn i behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur.
- Sandberg, A. (2008). *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.
- Sommer, D. (1997). *Barndomspsykologi: utveckling i en förändrad värld*. Stockholm: Runa Förlag.
- Westlund, K. (2011). *Pedagogers arbete med förskolebarns inflytande – en demokratididaktisk studie*. Licentiatuppsats. Malmö Högskola, Lärarutbildningen, Malmö.

Öhman, M. (2006). *Den viktiga vardagen – vardagsberättelser och värdegrund*. (2. uppl.). Stockholm: Liber AB.

BARNCENTRERAD OBSERVATIONSMODELL

YRKESHÖGSKOLAN
NOVIA

Mångprofessionell
social- och
hälsovård

INTRODUKTION

Det här är en barncentrerad observationsmodell för daghem. Syftet med modellen är att ta fasta på och betona det positiva samspelet som utspelas mellan barnen i den fria leken. Att videofilma barnen och sedan se på de positiva samspelssituationerna tillsammans med dem, gör modellen både barncentrerad och resursförstärkande. Det barncentrerade perspektivet innebär att barnen är delaktiga och att deras tankar och åsikter sätts i centrum vid genomgången av det inspelade materialet. Genom att barnen under handledning med de vuxna ser på och diskuterar det positiva samspelet, får de modeller för sitt fortsatta samspel och på det här sättet blir modellen resursförstärkande.

Pedagogerna på daghem kan ha nytta av denna observationsmodell för att den hjälper dem att se det positiva samspelet som sker dagligen på daghemmet, men som ändå inte alltid är lätt att se. Modellen kan också hjälpa pedagogerna att lyfta fram det positiva samspelet som sker.

OBSERVATIONSMODELLENS VÄRDEGRUND

I arbete med barn är det centralt att kunna se världen ur barnens perspektiv. För att få insyn i barns livsvärld och förstå hur de uppfattar sig själva och sin omgivning, är det viktigt att ge sig tid att samtala med barnen och att verkligen lyssna på vad barnen berättar. Förutom att lyssna på barnen är det lika centralt att barnen ständigt är delaktiga i saker som berör dem. Barnen bör känna att de har inflytande över deras egen livsvärld. Pedagogerna kan utveckla förståelsen för barnens perspektiv, genom att observera dem och sedan reflektera kring observationerna tillsammans med barnen. På det sättet försäkras barnens delaktighet och inflytande.

Hur mycket inflytande barn ges på daghemmen, har bl.a. att göra med pedagogernas barnsyn. Som pedagog är det viktigt att reflektera kring sin barnsyn och sina attityder, uppfattningar och åsikter. I mötet med andra lär sig barn hur de skall vara och barn bör därför behandlas med respekt, ömhet och bekräftelse. Barn

som inte tas på allvar och som upplever att ingen lyssnar på dem, slutar till sist att berätta vad de tänker och känner. Den här barncentrerade observationsmodellen fungerar resursförstärkande, eftersom den går ut på att stärka barns delaktighet och inflytande. Det specifika som den här observationsmodellen vill lyfta fram är det positiva samspelet. Barnen skall ha inflytande över det positiva samspelet som sker dagligen. För att stärka och förbättra det positiva samspelet som sker mellan barnen måste det ses ur barnens synvinkel. Om barnen själva får vara delaktiga i hur saker och ting kan förbättras går det bättre än om en vuxen berättar det för dem.

CENTRALA OBSERVATIONSTEMAN

Denna observationsmodell är utvecklad för att videoobservera den fria leken som sker på daghem, både inne och ute. Med fri lek avses de delar av dagen då aktiviteterna på daghem inte leds av pedagogerna, utan barnens egna agerande styr lekens innehåll och mönster. Trots att det är fri lek bör pedagogerna alltid finnas tillgängliga i barnens närhet. Det är i den spontana fria leken som det mest intressanta om hur barnen tänker och hur de samspekar med varandra kommer fram. Det viktigaste att tänka på under videoobservationen av barns samspel, är att fokus skall ligga på det positiva samspelet som sker i barngruppen. Med positivt samspel avses de små eller stora vänliga saker, gester eller handlingar som barnen gör eller visar varandra.

Centrala observationsteman kan vara exempelvis hur leken börjar och slutar, om nya barn kommer med i en pågående lek, hur barn ansluter sig till leken, vilka positiva anslutningsstrategier barn använder, vilka positiva exempel på turtagande barn använder sig av, hur barn delar på t.ex. leksaker, hur barn löser konflikter, hur barn hjälper och bekräftar varandra och hur barn tröstar varandra.

Hur barnen ansluter sig till en pågående lek är intressant att observera, eftersom det visar hur barn tar med andra barn i gemenskapen och hur barn skapar sina sociala kontakter. Det är vanligt att barn helt enkelt placerar sig där leken sker. Vissa barn kan även härma eller göra likadant som barnet de vill leka med. Barn frågar sällan rakt ut om de får vara med och leka, utan att iakttä leken en stund och sedan försiktigt närma sig, verkar vara det vanligaste sättet för barn att komma med i andra barns lekar. Hur leken sedan fortsätter och utvecklas i takt med att nya barn kommer med kan också observeras.

Hur barn löser konflikter är intressant att observera och situationerna är oftast lärorika för barnen. Genom att lösa konflikter tillsammans kan barnen öva sig på att sätta sig in i någon annans situation och försöka förstå hur ett annat barn känner och tänker. Vid konfliktlösning övar barnen också på att hantera sin ilska på ett sätt som inte sårar någon annan.

Observationer av lekens centrala delar kan göras både inne och ute, så länge leken är spontan och fri. Då leken observeras är det viktigt att tänka på hur de olika utrymmen där barn leker är utformade, samt om leken fungerar i alla utrymmen. Barnens små vänliga gester, som kanske inte alltid märks i vardagen, kan bli synliga genom videoobservation. Genom hela observationen bör det positiva samspelet vara i fokus. Det är endast de delar av leken som innehåller positivt samspel, som skall lyftas fram i genomgången och diskussionen av materialet tillsammans med barnen.

Vilka delar i leken som observeras och vad som fokuseras på kan ändras och bytas ut efterhand. Pedagogerna kan själva välja ut vilken del de vill observera och fokusera på. Beroende på barngruppen och dess behov av utveckling av det positiva samspelet, kan pedagogerna lyfta fram just den delen av samspelet som behöver övas.

Observationsteman

- Hur börjar och slutar leken?
- Kommer nya barn med i en pågående lek?
- Hur ansluter sig barnen till leken?
- Vilka positiva anslutningsstrategier använder barnen?
- Vilka positiva exempel på turtagande använder sig barnen av?
- Hur delar barnen på t.ex. leksaker?
- Hur löser barnen konflikter?
- Hur hjälper och bekräftar barnen varandra?
- Hur tröstar barnen varandra?

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT OCH PRAKTISKA RÅD

Innan videoobservationen inleds måste det finnas tillstånd till filmandet av barnens föräldrar. I samband med begäran om tillstånd är det viktigt att betona att syftet är att lyfta fram de resursförstärkande aspekterna i filmsekvenserna i syfte att utveckla barnens samvarokompetens med mera i barngruppen. Som bilaga till denna modell finns ett förslag på hur tillståndsblanketten kan se ut (se bilaga).

Före videoobservationen börjar, bör barnen få veta om att de skall bli filmade och att de kommer att få se materialet senare. Barnen skall bara fortsätta leka som vanligt. En liten titt på kameran kan ske i början, eftersom det ofta minskar barnens intresse för kameran. Under filmningen kan det vara bra att kameran står självständigt på ett bord eller i en hylla. Om en pedagog filmar kan barnen lätt

tappa koncentrationen på leken och i stället bli mera intresserade av kameran. Filmandet kan t.ex. ske en liten stund varje dag under en veckas tid, så att barnen blir vana med kameran och inte behöver spänna sig inför varje observationstillfälle.

Fastän det filmas flera gånger under samma vecka är det viktigt att filmandet sker under olika skeden av dagen. Då kan pedagogerna observera om leken sker på olika sätt, t.ex. om det är lugnare på morgnarna. Det är alltså inte meningen att filma hela dagen, utan att välja ut kortare stunder då barnen leker. Detta kan ske både inne och ute, samt på morgonen eller eftermiddagen. Pedagogerna kan jämföra materialet och se hur barnen samspelar under olika tidpunkter och i olika miljöer. Det är viktigt att pedagogerna går igenom materialet före det går igenom tillsammans med barnen. Pedagogerna bör noggrant välja ut filmsekvenserna. Filmsekvenserna skall vara tillräckligt korta, cirka fem minuter, så att barnen orkar koncentrera sig på innehållet i dem.

Praktiska råd

- Begär lov för filmandet av barnens föräldrar och informera dem om syftet med videoobservationen.
- Berätta för barnen att de skall filmas och att de får se på filmen senare.
- Låt gärna kameran stå självständigt.
- Filma korta leksekvenser vid olika tidpunkter på dagen för att se variationer i barns samspel.

BEARBETNING AV MATERIALET

Efter filmningen bearbetas materialet. För att kunna visa filmen för barnen, skall materialet först gås igenom av pedagogerna. Det gäller att kontrollera att det inte finns något material som kan vara skadligt för barnen att se. Med skadligt material avses i det här sammanhanget t.ex. situationer där något barn blir utanför eller

retas. Negativa situationer är inte fokus för observationsmodellen, utan det är ett medvetet val att lyfta fram det positiva samspelet bland barn och visa deras egna resurser.

Det slutliga materialet barnen får ta del av skall vara sekvenser utav det inspelade materialet. Alla teman eller situationer som finns i materialet skall inte presenteras på en och samma gång, utan en sak i taget bearbetas och visas sedan för barnen. Filmsekvensens längd varierar beroende på temat och barnens ålder. Cirka fem minuter långa filmsekvenser kan vara lämpliga, men det beror förstås på temat och vad som sker i filmen. När pedagogen tittat på filmsekvensen tillsammans med barnen är det dags att diskutera filmens innehåll. Om t.ex. temat turtagande väljs, koncentreras diskussionen kring det. Vid bearbetning av temat konflikthantering är det inte meningen att hela konfliktsituationen skall visas för barnen, utan mera hur konflikten löstes. Filmsekvensen kan även ses flera gånger under diskussionen och kanske stannas upp i något skede, ifall barnen har svårigheter att minnas vad som hände. Om diskussionen inte kommer igång naturligt efteråt, kan pedagogen ställa frågor till barnen.

Diskussionsteman

- Vad såg ni på filmen?
- Kan någon berätta vad som hände i filmen?
- Vad gjorde Pelle?
- Hur tror ni att det kändes för Kalle?
- Vad gjorde Johan för snällt?

Frågorna anpassas efter temat och frågorna skall vara öppna. Diskussionen leds av pedagogen, men barnen är de som skall fundera över händelsen och vad som fungerade bra. Diskussionen skall handla om det positiva samspelet som visades. Hur lång tid diskussionen tar varierar. Det viktigaste är att det finns tid för diskussion efteråt och att barnens egna tankar kring det positiva samspelet

uppmärksammas och bekräftas. Med det avses helt enkelt att lyfta fram det barnen just har sagt och poängtera hur viktigt det är.

I vardagssituationer kan det tas upp vad som sågs i filmen och hur barnen t.ex. turades om, för att förankra deras tankar om turtagande även i vardagen. Det positiva samspelet bör vara i fokus även i vardagen och då kan det vara lättare att ha en situation att hänvisa till. Pedagogerna kan följa med om barnens samspel förändras i och med användandet av observationsmodellen. Har barnen t.ex. blivit mera uppmärksamma på att ta med andra barn i sin lek, att dela med sig eller annars ta hänsyn till sina kamrater.

Bearbetning och diskussion

- Materialet går först igenom av pedagogerna.
- Ett tema väljs ut per gång.
- Lämplig tid för filmsekvensen är ca fem minuter.
- Anpassa diskussionen enligt tema.
- Lyft fram det positiva samspelet dagligen och koppla till barnens kommentarer från diskussionen.
- Följ med om barnen blir mera uppmärksamma på det positiva samspelet i vardagen.

DOKUMENTATION

Att dokumentera är viktigt, eftersom det på det sättet kan följas med hur barngruppen fungerar och utvecklas. Barns lek ändras hela tiden och med hjälp av dokumentationen, kan pedagogerna senare gå tillbaka till materialet. Genom att gå tillbaka till dokumentationen kan pedagogerna även lära sig om hur enskilda barn fungerar och utvecklas.

När pedagogerna på daghemmen har filmat sin barngrupp är det viktigt att veta vad som skall göras med materialet när det är klart. Diskutera tillsammans i barngruppen vad som händer under filmsekvensen, och skriv ner barnens tankar

och funderingar efteråt. Genom att skriva ner barnens tankar blir barnen delaktiga i hela processen. När gruppen har diskuterat klart kan gruppen tillsammans ge olika förändringsförslag. Förändringsförslagen skall fokusera på det positiva, och hur trivseln på daghemmet kan förbättras.

Dokumentation

- Sammanfatta efteråt kort vad barnen har sagt under diskussionen.
- Tänk tillsammans med barnen ut förändringsförslag och vilka positiva saker som kan fortsättas med på daghemmet.
- Betona alltid det positiva.

OM SKRIBENTERNA

Den här barncentrerade observationsmodellen är en fristående bilaga, som hör till examensarbetet "Barncentrerad videoobservation – en modell för observation av barns samspel". Examensarbetet är en del av projektet "Det resilienta barnet" och är ett beställningsarbete från Folkhälsans Förbund r.f. Arbetet är skrivet av Charlotta Eksten, Jenni Haglund, Hanna Kytöläinen, Sabina Rönnberg och Maria Sinclair. Skribenterna studerar inom det sociala området i Yrkeshögskolan Novia i Åbo.

Teoridelen som observationsmodellen baserar sig på hittas på Theseus.fi genom att söka på arbetets namn.

Tillståndsblankett

Hej! Vi här på daghemmet _____ kommer att pröva en ny observationsmodell i vårt arbete med barnen. Barnens fria lek kommer att videofilmas och sedan gås materialet igenom av pedagogerna. Vi väljer sedan ut filmsekvenser där barnens positiva samspel kommer fram och visar det för barnen. Därefter för vi en diskussion kring det positiva samspelet tillsammans med barnen och de blir på det sättet delaktiga i själva observationen. Meningen med observationen är alltså att betona och stärka de positiva resurserna som barnen har och som kommer fram i samspelet med andra barn.

Mitt barn _____ få delta i observationsmodellen.

(Vårdnadshavarens underskrift och namnförtydligande)